

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

**Promocijas darba
kopsavilkums**

**Summary of
Doctoral Thesis**

Anda Baklāne

**METAFORA 20. GADSIMTA
LATVIEŠU DZEJAS DIAHRONIJĀ:
DABAS PARĀDĪBU TROPU
KVANTITATĪVĀ UN KVALITATĪVĀ
ANALĪZE KONCEPTUĀLĀS
METAFORAS TEORIJAS KONTEKSTĀ**

**METAPHOR IN THE DIACHRONY OF
20TH-CENTURY LATVIAN POETRY:
A QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ANALYSIS
OF NATURAL PHENOMENON TROPES
IN THE FRAMEWORK OF CONCEPTUAL
METAPHOR THEORY**

Rīga 2025

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

**HUMANITĀRO ZINĀTŅU
FAKULTĀTE**

Anda Baklāne

**METAFORA 20. GADSIMTA LATVIEŠU
DZEJAS DIAHRONIJĀ: DABAS
PARĀDĪBU TROPU KVANTITATĪVĀ UN
KVALITATĪVĀ ANALĪZE KONCEPTUĀLĀS
METAFORAS TEORIJAS KONTEKSTĀ**

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

Zinātnes doktora grāda (*Ph. D.*) iegūšanai
humanitārajās un mākslas zinātnēs

Rīga 2025

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Latvistikas un baltistikas nodaļā un Latvijas Nacionālajā bibliotēkā laika posmā no 2016. līdz 2024. gadam.

Valsts pētījumu programma “Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai”, projekts “Naratīvs, forma un balss: literatūras iesakņotība kultūrā un sabiedrībā” / NOVEL (Nr. VPP-LETONIKA-2022/3-0003).

Darbs sastāv no ievada, trīs nodaļām, secinājumiem, avotu un literatūras saraksta, diviem pielikumiem.

Darba forma: disertācija valodniecības un literatūrzinātnes nozarē, literatūras teorijas apakšnozarē.

Darba zinātniskā vadītāja: *Dr. philol. prof. Janīna Kursīte*

Recenzenti:

- 1) *Dr. philol. Ausma Cimdiņa*, Latvijas Universitātes profesore;
- 2) *Dr. philol. Maija Burima*, Daugavpils Universitātes profesore;
- 3) *Dr. philol. Eva Eglāja-Kristsons*, LU LFMI vadošā pētniece.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Latvijas Universitātes Valodniecības un literatūrzinātnes un mūzikas, vizuālo mākslu un arhitektūras nozaru promocijas padomes atklātā sēdē 2025. gada 18. februārī, Visvalža ielā 4a.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes Bibliotēkā Rīgā, Raiņa bulvārī 19.

LU Valodniecības un literatūrzinātnes
un mūzikas, vizuālo mākslu un
arhitektūras nozaru promocijas
padomes priekšsēdētāja _____

Ausma Cimdiņa

promocijas padomes sekretāre _____

Iveta Narodovska

© Anda Baklāne, 2025

© Latvijas Universitāte, 2025

ISBN 978-9934-36-343-6

ISBN 978-9934-36-344-3 (PDF)

ANOTĀCIJA

Promocijas darbā pētīta dabas parādību pieminējumu skaita dinamika, tostarp īpaši metaforisko lietojumu īpatsvars 20. gadsimta 20.–90. gadu latviešu dzejā. Statistiskās analīzes veikšanai izmantotas digitālās pētniecības metodes, savukārt metaforas analīzei – konceptuālās metaforas teorijas ietvars. Darbā sniegts ieskats konceptuālās metaforas teorijā, vārdu lietojuma biežuma mērīšanas metodoloģijā un šo virzienu aprobācijā Latvijā. Pētījuma pirmajā posmā analizēti pieminējumu statistiskie dati, kas aptver 389 dzejas krājumus; noteikti 26 dabas parādību, gadalaiku nosaukumu un ar temperatūru saistītu leksēmu pieminējumu biežuma rādītāji laika gaitā. Otrajā posmā veikta ar dabas parādībām saistīto konceptuālo metaforu izpēte un padziļināta “sniega” metaforu mērķjomu analīze, lai noteiktu to konceptuālās struktūras un lietojuma variācijas.

Leksēmu statistiskā analīze ļauj salīdzinoši analizēt dažādu dabas parādību izplatību laika gaitā, kā arī demonstrē pieminējumu dinamikas stohastisko raksturu. Savukārt metaforu lietojumgadījumu izpēte liecina, ka laikā no 20. līdz 80. gadiem novērojama metaforas īpatsvara pastāvīga pieauguma tendence, savukārt 90. gados novērojams kritums, sasniedzot 70. gadu līmeni. Ar leksēmu “sniegš” saistīto metaforu gadījuma izpēte liecina, ka nozīmīgākās konceptuālās metaforas tiek izmantotas visā pārskata periodā, bet mainās to izmantojuma īpatsvars, kā arī dzejnieki atklāj iepriekš neiepazītus metaforisko nozīmju aspektus. Tradicionālas konceptuālas metaforas tiek radoši paplašinātas, ieviešot jaunas, neparastas variācijas, izvairoties no klišejām un saglabājot novitāti. Pētījums apstiprina kognitīvās metaforas teorijas hipotēzi par konceptuālām metaforām kā stabiliem nozīmju kartējumiem, kas laika gaitā saglabā noturību, bet poētiskajā valodā tiek plašāk izstrādāti, izmantojot detalizāciju, papildināšanu, apstrīdēšanu un saliktu metaforu veidošanu.

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA	3
VISPĀRĪGS DARBA RAKSTUROJUMS	5
Tēmas aktualitāte	5
Promocijas darba avoti	5
Pētījuma teorētiskais pamatojums un pētnieciskās metodes.....	6
Pētījuma struktūra	6
PROMOCIJAS DARBA REZULTĀTU APROBĀCIJA	8
Zinātniskie projekti	8
Zinātniskās publikācijas	8
Zinātniskās konferences un semināri.....	8
PROMOCIJAS DARBA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS	10
1. nodaļa. Metafora: teorētiskais ietvars.....	10
2. nodaļa. Dabas parādību konceptu kvantitatīvā analīze “20. gadsimta latviešu dzejas korpusā”.....	15
3. nodaļa. Dabas parādību metaforu lietojums “20. gadsimta latviešu dzejas korpusā” konceptuālās metaforas teorijas kontekstā	18
SECINĀJUMI	23
LITERATŪRAS SARAKSTS	48

VISPĀRĪGS DARBA RAKSTUROJUMS

Tēmas aktualitāte

Promocijas darbā pētīta metafora 20. gadsimta latviešu dzejā, izmantojot metodes, kas Latvijas literatūrzinātnē līdz šim lietotas maz. Izmantotas statistiskās vārdu lietojuma biežuma un digitālās kvantitatīvās un kvalitatīvās teksta analīzes metodes, kas ļauj novatoriski palūkoties uz literatūrkritikā tradicionālu tēla oriģinalitātes problēmu. Metaforas analīze tiek veikta kognitīvās metaforas teorijas ietvarā, kas Latvijā maz aprobēta poētiskas metaforas analīzei. Darba izstrādes gaitā izveidots dzejas korpuss 389 darbu apjomā.

Tādējādi promocijas darbs sniedz ieguldījumu Latvijas literatūrzinātnē vairākos aspektos:

- **pirmkārt**, dzejas korpusa statistiskās un digitālās analīzes metodoloģiskās iestrādnēs kalpo par pamatu turpmākai metodes pilnveidošanai Latvijā; darba procesā sagatavotais digitalizēto dzejas tekstu kopums būs izmantojams turpmākos pētījumos;
- **otrkārt**, 20. gadsimta dzejas korpusa statistiskās analīzes rezultāti atsedz salīdzināmus datus par dabas parādību leksēmu lietojuma statistiku latviešu dzejā, ļauj spriest par raksturīgiem semantiskajiem laukiem un tajos vērojāmām variācijām laika gaitā; statistiskie rezultāti ļauj skaidrāk iezīmēt, ko nozīmē salīdzinoši biežs un rets lietojums;
- **treškārt**, tiek pārbaudīta kognitīvās metaforas teorijas hipotēze par poētiskas metaforas pamatu konceptuālajā metaforā; ar vārdu “sniegs” saistītas metaforisku izteikumu kopas diahroniskas attīstības gadījuma izpēte parāda konceptuālu metaforu tipiskas un radošas izmantošanas variācijas un dažādās dzejnieku stratēģijas, kas tiek izmantotas novatorisku metaforu radīšanai.

Promocijas darba avoti

Pētījuma izstrādei izveidots “20. gadsimta latviešu dzejas korpuss”, kas ietver 389 latviešu dzejas krājumu pirmizdevumu. Tie izdoti laika posmā no 1920. līdz 1999. gadam, no katra gada krājumiem atlasot piecus darbus, izņemot gadus, kuros trūkst kritērijiem atbilstošu krājumu. Atlase veikta ar mērķi veidot reprezentatīvu izlasi, tomēr darbu izvēle nav veikta pilnībā pēc nejaušības principa; priekšroka dota ilgtermiņā atzinību guvušiem autoriem, pirmajiem krājumiem, un ievērots samērīgums autoru dzimumu ziņā. Sastatot datu izlasi ar kopējo izdevumu skaitu katrā desmitgadē, izlase ir statistiski pietiekami reprezentatīva, lai analizētu dzejas attīstību un tropu lietojumu. Sākotnējai darbu atlasei izmantots Helēnas Akatovas “Latviešu dzejoļu krājumu rādītājs” (Akatova 2010).

Pētījuma teorētiskais pamatojums un pētnieciskās metodes

Darbā izmantota kognitīvās lingvistikas paspārnē izveidotā konceptuālās metaforas teorija (dēvēta arī par kognitīvo metaforas teoriju), īpaši Džordža Leikofa (*George Lakoff*), Marka Džonsona (*Mark Johnson*), Marka Tērnera (*Mark Turner*), Zoltana Kevečeša (*Zoltan Kövecses*) un Džozeфа Greidija (*Joseph Grady*) devums. Empīriskā pētījuma daļā izmantotas digitālās kvantitatīvās un kvalitatīvās metodes.

Par konceptuālām metaforām darbā tiek uzskatīti tādi noģiedami semantiski avotjomu un mērķjomu kartējumi (dēvējami arī par tīkojumiem), kuriem empīriskā izpētē rodami daudzi metaforisku valodas izteikumu piemēri. Metaforiski izteikumi var saturēt konceptus, kas attiecas uz dažādiem konceptuālās metaforas hierarhiskā tīklojuma līmeņiem – sākot ar vispārīgiem un bieži lietotiem, beidzot ar retāk lietotiem; pēdējie uzskatāmi par konceptuālās metaforas radošu paplašinājumu vai detalizāciju. Poētisku metaforu veidošanai tiek izmantota metaforu detalizācija, paplašināšana, apstrīdēšana un saliktu metaforu veidošana. Kognitīvajām metaforām ir raksturīga ilgmūžība, tikmēr metaforiskie izteikumi laika gaitā var iegūt vai zaudēt aktualitāti dzejas diskursā. Kognitīvā metaforas teorija palīdz skaidrot šo procesu un piedāvā principus metaforu kartējumu strukturēšanai.

Promocijas darbā tiek izmantota kvantitatīva un kvalitatīva (t. i. – jauktu metožu) tekstvienību lietojuma pētniecība. Veikta leksēmu pieminējumu skaita statistiska analīze, nosakot absolūto, relatīvo pieminējumu biežumu, kā arī pieminējumu biežumu dokumentu (krājumu) līmenī. Papildus leksēmām analizēti arī salikteņi un vārdu savienojumi. Gadījuma izpētes veikšanai izmantotas kontentalizēšanas metodes: terminu pieminējumi izvērtēti un skaitīti, izmantojot korpusu analīzes platformu.

Pētījums iekļaujas digitālo humanitāro zinātņu un digitālās literatūras pētniecības tradīcijā (Jockers 2013; Moretti 2010). Digitālās pētniecības metožu attīstības viedokļa vārdu pieminējumu biežuma skaitīšana, izmantojot digitālu rīku atbalstu, ir viena no senākajām un vienkāršākajām digitālās pētniecības metodēm, kas ir ļoti noderīga kā kvalitatīvo metožu palīgm metode. Par spīti tam, ka vienkārša pieminējumu skaita noteikšana nav saistīta ar sarežģītu matemātisku modelēšanu, tā tomēr nav triviāla, ja pētāmo datu apjoms ir liels un skaitlisko rezultātu interpretācijai ir jēgpilns mērķis un konteksts. Konkrētu vārdu pieminējumu biežums tekstā var sniegt atziņas par tekstu un tā autoru, īpaši salīdzinot ar citiem tekstiem un citiem autoriem (Archer 2016).

Pētījuma struktūra

Promocijas darbs sastāv no ievada, trim nodaļām un secinājumiem, tam pievienots avotu un literatūras saraksts, darba aprobācijas publikāciju un konferenču referātu saraksts, kā arī divi pielikumi.

Ievadā izklāstīta darba iecere, aprakstīta pētījuma aktualitāte, noteikti mērķi, sasniedzamie rezultāti un raksturota pētījumā iekļautā datu kopa.

1. nodaļas 1.1. apakšnodaļā definēts metaforas jēdziens, ieskicēts metaforas vēsturiskās izpratnes konteksts un skaidrots metaforas traktējums kognitīvās metaforas teorijas kontekstā. Tā kā kognitīvā metaforas teorija Latvijas humanitāro zinātņu pētniecībā nav plaši aplūkota, 1.2. apakšnodaļā ir iekļauts arī šis kognitīvzinātņu jomas raksturojums un iezīmēta kognitīvās metaforas teorijas vieta šajā pētniecības laukā. Raksturojot kognitīvo metaforas teoriju, lielākā uzmanība veltīta Džordža Leikofa un Marka Džonsona konceptuālās metaforas teorijai. 1.3. apakšnodaļā tiek skatīti metaforu tīklojumu, hierarhiju un sistēmu jēdzieni, iezīmējot metodoloģiskas problēmas un risinājumus. 1.4. apakšnodaļā aplūkota metaforas diahroniskas attīstības problemātika, sīkāk analizējot konvencionālas, mirušas un novatoriskas metaforas nojēgumus. 1.5. un 1.6. apakšnodaļās iezīmēta poētiskas metaforas jeb dzejas metaforas vieta konceptuālās metaforas teorijā; aprakstīta Leikofa un Tērnera hipotēze par poētiskās metaforas sakņošanas konceptuālajā teorijā un uzskaitītas rakstīšanas stratēģijas, kas ļauj dzejniekiem radoši izmantot konceptuālu metaforu piedāvātās iespējas – metaforas paplašināšanu, detalizāciju, saliktu metaforu veidošanu un tradicionālu metaforu apšaubīšanu.

Promocijas darba 2. nodaļa veltīta dzejas krājumu korpusa kvantitatīvajai analīzei un tās rezultātu interpretācijai. 2.1. apakšnodaļā raksturots digitālo pētniecības metožu izmantojums humanitāro un sociālo zinātņu pētniecībā Latvijā. 2.2. apakšnodaļā iezīmēta vārdu un konceptu pieminējumu skaitīšanas metodes vieta digitālo metožu laukā un raksturotas promocijas darbā izmantotās pieejas – absolūtā, relatīvā un dokumentu pieminējumu skaita noteikšana un kvalitatīva metaforisko izteikumu analīze. 2.3. apakšnodaļā veikta 26 dabas parādību leksēmu pieminējumu skaita vizuālā analīze, kura papildināta ar pieminējumu augstāko punktu sīkāk analīzi, nošķirot pieminējumu struktūru pa krājumiem un norādot autorus ar augstākajiem pieminējumu rādītājiem. Papildus pamata mērījumiem analizēti uz leksēmām “mākonis” un “lietus” balstīti salikteņi.

Promocijas darba 3. nodaļas 3.1. apakšnodaļā ir izvērsti ieskats dabas reprezentācijas traktējumā dzejas recepcijas diskursā Latvijā. 3.2. apakšnodaļā raksturots dabas parādību konceptu lietojums, pirmkārt, reālistiskā apkārtnes raksturojumā, otrkārt, dabu raksturojošu tropu veidošanai (dabas parādību koncepti kā metaforu mērķjomas); aplūkota dabas parādību konceptu reālistiska un metaforiska lietojuma neviennozīmība. 3.3. apakšnodaļā detalizēti raksturoti dabas tropi kā metaforu avotjomas un veikta leksēmas “sniegs” kvalitatīva analīze, nosakot galvenās metaforiska lietojuma mērķjomas un identificējot tipiskus un oriģinālus lietojumgadījumus.

Promocijas darba secinājumu sadaļā apkopotas empīriskā pētījuma gaitā gūtās galvenās atziņas. Darbu noslēdz bibliogrāfiskais saraksts un vārdnīca, kurā definēti ar šī pētījuma teorētisko ietvaru saistītie termini.

Promocijas darba 1. pielikumā iekļauts leksēmas “sniegs” visu metaforisko lietojumgadījumu saraksts: pirmkārt, lietojumgadījumi, kuros “sniegs” ir metaforas avotjoma, otrkārt, lietojumgadījumi, kuros “sniegs” ir metaforas mērķjoma.

PROMOCIJAS DARBA REZULTĀTU APROBĀCIJA

Zinātniskie projekti

2023–2024: Valsts pētījumu programmas “Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai” projekts “Naratīvs, forma un balss: literatūras iesakņotība kultūrā un sabiedrībā” (Nr. VPP-LETONIKA-2022/3-0003), projekta vadītāja: Dr. philol. Eva Eglāja-Kristšone).

Zinātniskās publikācijas

- Baklāne, Anda; Kristšone, Eva-Eglāja; Saulespurēns, Valdis (2024). Pilsētas transportlīdzekļi latviešu senākajos romānos. *Latvijas Nacionālā bibliotēka. Zinātniskie raksti, Nr. 12 (XXXII). Tuvlasījums – tāllasījums*, 65.–96. lpp.
- Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis (2023). Tracing the proliferation of Socialist Realism doctrine in Latvian periodicals: case study of “Literature and Art” and “The Flag” [Sociālistiskā reālisma doktrīnas izplatība latviešu periodikā: gadījuma izpēte izdevumos “Literatūra un Māksla” un “Karogs”]. *Digital Humanities in the Nordic and Baltic Countries Publications*, Vol. 5, No. 1, pp. 328–343.
- Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis (2022). Leksiskās daudzveidības kvantitatīvā analīze latviešu prozas izpētē. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*, Nr. 27, 330. – 345. lpp.
- Baklāne, Anda (2017). Latviešu 20. un 21. gadsimta dzejas vārdu krājumi statistiskā griezumā: pētījuma metodoloģija un provizoriskie rezultāti. *Letonica: humanitāro zinātņu žurnāls*, Nr. 35, 82. –102. lpp.

Zinātniskās konferences un semināri

- Baklāne, Anda. *Dzīvas būtnes, tēli, simboli: dzīvnieki Imanta Ziedoņa dzejā*. Augšanas testaments. Imantam Ziedonim. Durbe, 29.08.2023.
- Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis. *Tracing the proliferation of socialist realism doctrine in Latvian periodicals: case study of “Literature and Art” and “The Flag”* [Sociālistiskā reālisma doktrīnas izplatība latviešu periodikā: gadījuma izpēte izdevumos “Literatūra un Māksla” un “Karogs”]. DHNB 2023: Sustainability, Environment, Community, Data. Oslo Universitāte, Bergenas Universitāte, Stavangeres Universitāte, Tiešsaiste, 08–14.03.2023.
- Baklāne, Anda. *Semantic domains of fire and ice in Latvian 20th-century poetry: comparison of manual annotation of metaphors and Word2Vec word associations* [Uguns un ledus semantiskie lauki latviešu 20. gadsimta dzejā: manuālas anotēšanas rezultātu un Word2Vec vārdu asociāciju salīdzinājums]. DH Estonia: Shifts in language and culture. Tallinn University, 05.10.2022.

- Baklāne, Anda; Saulespurēns Valdis. *Detection of the target domain of conceptual metaphors in Latvian poetry: exploring the effectiveness of Word2Vec and Bert models* [Mērķjomas noteikšana konceptuālajās metaforās latviešu dzejā: Word2Vec un Bert modeļu efektivitātes salīdzinājums]. DHNB2022: Digital humanities in action. Uppsala University, 17.03.2022.
- Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis. *Towards modelling text mining services for digital collections: the case of Latvian Prose Counter* [Veidojot tekstizraces pakalpojumus digitālajās kolekcijās: Latviešu prozas skaitītāja piemērs]. LIBER 2021 Conference, 25.06.2021.
- Baklāne, Anda. *What's missing in this picture? Political change and wordscapes of Latvian poetry* [Kā pietrūkst šajā attēlā? Politiskās pārmaiņas un latviešu dzejas vārdu ainavas]. Digital Humanities in the Nordic Countries 2017, Gēteborga, 14.–17.03.2017.
- Baklāne, Anda. *Mining emotions in Latvian poetry* [Emociju izrāce latviešu dzejā.] Vieslekcija Ūmejas universitātē, HumLab Talks, 03.03.2019.

PROMOCIJAS DARBA KONSPEKTĪVS IZKLĀSTS

1. nodaļa. Metafora: teorētiskais ietvars

Darba 1. nodaļa sniedz ieskatu metaforas jēdziena definīcijā, vēsturē un teorijā. Aplūkota metaforas jēdziena izpratnes vēsture pasaulē un jēdziena traktējums Latvijas literatūrzinātnē; sniegts kognitīvās metaforas teorijas pārskats, īpaši pievēršoties Džordža Leikofa veikumam. Skatīti metaforas aspekti, kas īpaši nozīmīgi kognitīvās metaforas diahroniskai analīzei: metaforu tīklojums, metaforu attīstība vēsturiskā griezumā un novatorisku dzejas metaforu radīšanas stratēģijas.

Metaforas pētniecības tradīcijā sastopamas jēdziena traktējuma variācijas; atšķirības saistītas ar šādiem diskutējamiem tematiem: kāda ir metaforas vieta tropu sistēmā (plašāki un šaurāki definējumi, klasifikācijas nianses); kādas ir tās funkcijas un loma valodā; konvencionālu un mirušu metaforu problēma; metaforas apjoma jautājums (metafora kā vārds, frāze, plašāka diskursa vienība).

1.1. apakšnodaļā “Metaforas definīcija un raksturojums” tiek aplūkots dažādu autoru sniegtais metaforas traktējums no vēstures līdz mūsdienām. Metaforas izpratnes vēsturei veltīti apskati ierasti sākas ar Aristoteļa (*Aristotelēs*) darbā “Poētika” piedāvāto metaforas definīciju: “Metafora ir vārda nozīmes pārnesums no sugas uz pasugu, no pasugas uz sugu, no pasugas uz pasugu vai arī uz līdzības pamata.” (Aristotelis 2008: 1457b).

Aristoteļa metaforas izpratne – priekšstats par metaforu kā “neparasto vārdu” – kļūst par ilgas metaforas skaidrojuma tradīcijas pamatu (Katz 2010). Kognitīvās metaforas teorijas iedibinātāji Leikofs un Džonsons šo tradīciju pretstata savai pieejai (Lakoff, Johnson 1980, 1999; Lakoff 1987). Viņi pauž, ka Rietumu filosofijas tradīcijā par metaforu esot bijusi perifēra interese – tai atvēlēta tikai ornamentāla loma un tā skatīta kā poētikas un rētorikas īpašs paņēmieni, savukārt no kognitīvās teorijas viedokļa metafora ne vien caurvij visu valodu, bet manifestējas darbībā un domāšanā.

Tuvāk aplūkojot metaforu teoriju vēsturi, tomēr novērojams, ka doma par metaforas lielo nozīmi valodā un domāšanā kopumā 20. gadsimtā nav pilnīgi jauna, tā sastopama jau Džambatistas Viko (*Giambattista Vico*) un Žana Žaka Ruso (*Jean-Jacques Rousseau*), Bendžamina Smarta (*Benjamin Humphrey Smart*) darbos un īpašu popularitāti iemanto 19. gadsimta 30. gados, kad valodnieki, filosofi un literatūras pētnieki pievēršas jautājumam par valodas sākotni. Tiek izvirzīta hipotēze, ka valoda sākotnēji bijusi poētiska (Burkhard, Nerlich 2010).

20. gadsimta pieejām metaforai raksturīga pieaugoša interese par metaforu ne vien kā nozīmes pārnesumu, kas darbojas vārda līmenī, bet – arī teikuma un diskursa līmenī. Šiem metaforas aspektiem literatūras teorijā pievēršas jaunās kritikas virziena pamatlicējs Aivors Ričardss (*Ivor Armstrong Richards*)

(Richards 1936), filosofijā – Pols Rikērs (*Paul Ricoeur*, 1913–2005) (Ricoeur 2003). Minētie autori katrs savas disciplīnas ietvarā piedāvā atskaites punktu diskusijās par metaforu. Izvērsti pieeju metaforai kā “metaforiskam vārdam” kritizējis Rodžers Vaits (*Roger M. White*) (White 1996).

Latvijā par metaforu rakstījuši Kārlis Dziļleja (Dziļleja 1949), Vitolds Valeinis (Valeinis 1961, 2007), Janīna Kursīte (Kursīte 1996, 2002), Ina Druvieta (Druvieta 1992), Valdis Ķikāns (Ķikāns 2007), Ausma Grīnvalde (1979, 1998) un citi. Šo autoru definīcijās sastopamas nianšes, cik plaši tiek traktēta metafora – kā nozīmes pārnese plašākā nozīmē vai šaurā nozīmē kā tropi, kas nošķirams no metonīmijas un personifikācijas. Promocijas darbā metafora tiek traktēta kā reālā vai piedēvētā līdzībā vai analogijā balstīts tropi, kas ietver klasisku metaforu un tās atvasinājumus (netiešās metaforas), kā arī salīdzinājumu, alegoriju, paralēlismu, personifikāciju, antropomorfiju, zoomorfiju, simbolu. Metonīmija (tostarp sinekdoha) tiek ņemta vērā gadījumos, kur tā uzskatāma par pētāmās metaforiskās struktūras daļu. Metaforas darbības lauka plaša traktējuma pamats ir kognitīvā teorija, kas paredz, ka metaforiskums ir primāri kognitīvu pirmsvalodisku konceptu īpašība, kurai iespējamas daudzveidīgas izpausmes valodā.

1.2. apakšnodaļā “Kognitīvā metaforas teorija” autore sniegusi ieskatu teorijas pamata uzstādījumos un detalizētāk raksturojusi tās pamatlicēju Leikofa un Džonsona devumu. Leikofa un Džonsona darbos tiek izstrādāts kognitīvās metaforas teorijas paveids – konceptuālā metaforas teorija. Nodaļu ievada kognitīvās metaforas teorijas lietojuma pārskats humanitāro un sociālo zinātņu pētniecībā Latvijā. Kognitīvo metaforas teoriju raksturo starpdisciplināritāte, tā attiecināma uz vairākām jomām, kurās pētniecības priekšmets ir valoda un ārpus valodas zīmju sistēmu uztvere, tāpēc metodoloģiski radniecīgākie pētījumi nereti sastopami, šķērsojot zinātņu disciplīnu robežas. Latvijā kognitīvo teoriju popularizējuši Jurgis Šķilters (Šķilters 2008), Anita Načisčione (Naciscione 2010), par šīm tēmām publicējušies Anna Kalve (Kalve 2012), Elīna Krasovska (Krasovska 2013), Ieva Kuplā (Kuplā 2013), Laila Vācere (Vācere 2012) un citi.

Kognitīvās metaforas teorija iekļaujas kognitīvzinātņu, kognitīvās valodniecības un kognitīvās stilistikas disciplīnās. Šī teorija pēta metaforu kā kognitīvu fenomenu, kas strukturē cilvēka domāšanu un balstās uz fizisko pieredzi. Teorija uzsver, ka valoda nav autonoma, bet cieši saistīta ar citiem kognitīvajiem procesiem, un valodas zināšanas veidojas caur tās lietojumu, nevis tikai formālām gramatikas un nozīmes reprezentācijām. Leikofa un Džonsona teorija laika gaitā labota un pilnveidota, bet var nošķirt šādus vispārīgus savstarpēji saistītus kognitīvās metaforas teorijas pamatpostulātus, kas nemainīgi palikuši spēkā: domāšana strukturēta, izmantojot metaforu; metafora ir balstīta fiziskajā pieredzē; metafora ietekmē pasaules redzējumu (var būt ideoloģiska).

Metafora kognitīvajā teorijā ir ne tikai valodas, bet arī domāšanas fenomēns. Pirmo pieredzes konceptualizācijas līmeni veido tēlshēmas (*image schemas*), tām hierarhiski ir pakārtotas dažādu līmeņu konceptuālas metaforas, ar kuru starpniecību tiek organizēta pieredze un strukturēts sabiedrības valodas

un kultūras zināšanu krājums kopumā. Metaforu repertuārā ir vērojums sistemātiskums: metaforas avotjomu un mērķjomu atbilstības jeb kartējumi (*mappings*) definē un noteiktā veidā saista visu cilvēka pieredzes un zināšanu kopumu. Vairumam metaforu ir raksturīgs noteikts virziens, kur avotjoma ir fiziski tveramā, savukārt mērķjoma – abstraktā pieredze. Ne visas metaforas ir atvedināmas uz konceptuālām metaforām. Pie tām var nepiederēt, piemēram, idiomas, kuru izcelsme meklējama kādā konkrētā vēsturiskā reālijā, un metaforas literāros darbos, kas var tikt apzināti konstruētas tā, lai pēc iespējas attālinātos no klišejas.

Kognitīvajā teorijā pastāv arī citi pieredzes lauku strukturējumi. Greidijs nošķir primāras un saliktas metaforas (*primary metaphors, complex metaphors*); primāras metaforas jēdziena nozīme daļēji sakrīt ar tēlshēmas jēdziena nozīmi. Eleonoras Rošas (*Eleanor Rosch*) kategorizācijas teorijas kontekstā var runāt par trim kategoriju hierarhijas līmeņiem – augstākā līmeņa (*superordinate*), bāzes līmeņa (*basic-level*) un zemākā līmeņa (*subordinate*) kategorijām, kur bāzes līmeņa (vidējā līmeņa) kategorijas vistiešāk saistītas ar cilvēku ikdienas dzīves pieredzi (Lakoff 1987). Leikofa, Greidija un Rošas pieejas katra atsedz svarīgu metaforu struktūru aspektu – sakņotību cilvēka uztverē un kognīcijā (tēlshēmas), sakņotību ikdienas pieredzē (bāzes līmenis), kompleksu metaforu veidošanu no vairākiem elementiem (primāras un saliktas metaforas). Šie aspekti sniedz ierosmes arī metaforu oriģinalitātes interpretācijai, pievēršot uzmanību kompleksas metaforas sastāvdaļām, abstrakcijas un detalizācijas pakāpei, novirzei no vidējā (tipiskā un ikdienišķā).

Metaforas ne tikai organizē domāšanu, bet arī ietekmē pasaules redzējumu, tostarp atspoguļo sabiedrības ideoloģiskās nostādnes. Metafora reprezentē parādības noteiktā veidā, tādējādi ir izmantojama, lai pozitīvi vai negatīvi iespaidotu cilvēka skatījumu uz kādu personu, parādību vai situāciju. Arī dejas valodā ideoloģiskais konteksts, kurā kristalizējusies noteikta tēlu sistēma un estētika, tēlus var padarīt par ideoloģijas zīmēm, mazinot iespēju tās lietot neitrāli.

1.3. apakšnodalā “Metaforu sistēmas un tīklojumi” autore argumentē, ka viena no kognitīvās metaforas teorijas stiprajām pusēm ir tās pamatojums bagātīgā empīrisko datu materiālā, kas apstiprina metaforu sistemātiskumu un hierarhisko struktūru. Uz šo datu bāzes iespējams veidot kartējumus, kas atspoguļo gan individuālo konceptuālo metaforu hierarhiju, gan semantisko lauku pārklāšanos vairāku konceptuālo metaforu kontekstā. Tomēr šo tīklojumu dokumentēšana un formalizēšana rada grūtības, kas teoriju dažkārt padara mazāk efektīvu. Viens no izaicinājumiem ir arī metaforu nosaukšana, kas var radīt neskaidrības, ja formulējumi ir pārāk vispārīgi vai specifiski, kā arī dažādi pētnieki vienas un tās pašas metaforas nodēvē dažādi.

Kognitīvā teorija piedāvā vairākus modeļus, kā strukturējams metaforu materiāls. Noderīgs ir Greidija primāro un salikto metaforu nošķirums: primāras metaforas balstītas pasaules pieredzē, tuvas tēlshēmu līmenim, savukārt saliktas metaforas tiek veidotas no primārajām (Grady 2007). Līdzās metaforu līmeņu

nošķīrumam metaforas teorijā tiek izmantoti metaforu tīklojumu un metaforu sistēmu jēdzieni. Termins “tīklojums” (*network*) popularizēts Žila Fokonjē (*Gilles Fauconnier*) un Marka Tērnera saplūšanas teorijā (*blending theory*) (Fauconnier, Turner 2002), aplūkojot konceptu integrācijas jautājumu – tiek piedāvāts tīklojuma modelis, kas attēlo atsevišķās nozīmju telpas (*input spaces*), abām (vai vairākām) telpām kopīgo īpašību telpu (*generic space*), saplūšanas telpu (*blended space*) un nozīmju elementu kartējuma līnijas. Terminu “metaforu sistēmas” popularizējis Kevečešs (Kövecses 2010, 2022). Metaforu sistēmas nojēgums ir modelis, kā vairākas konceptuālās metaforas apvienot, veidojot plašākas sistēmas. Tā, piemēram, apvienojot vairākus desmitus konceptuālo metaforu, pētnieki konstruējuši divas lielas metaforu sistēmas – lielo esamības ķēdi (*great chain of being*) un notikumu struktūras metaforu (*event structure metaphor*) (Lakoff, Turner 1989; Kövecses 2010, 2022).

Metaforu struktūru apzīmēšanai promocijas darbā autore izmanto vairākus nojēgumus, jo katrs no tiem atklāj citu strukturējuma aspektu: atkarībā no konteksta tiek runāts par sistēmu, hierarhiju, tīklojumu un kartējumu. Sistēma norāda uz struktūras elementu savstarpējo saistību un mijiedarbību; hierarhija norāda uz sistēmas elementu sakārtojumu hierarhijās un vispārīgāka uz konkrēto; tīklojums norāda uz elementu savstarpējām attiecībām tīkla struktūrā, t. i., starp elementiem pastāv saiknes, kas nav nepieciešami hierarhiskas. Kartējuma jēdziens norāda uz avotjomu un mērķjomu atbilstību sistēmu. Savukārt semantiskā lauka jēdziens norāda uz nozīmju areālu, kura ietvaros var pastāvēt hierarhijas, tīklojumi un kartējumi.

1.4. apakšnodaļā “Metafora diahroniskas attīstības aspektā” autore pievērsusies metaforas vēsturiskajai un attīstības dimensijai. Pastāv uzskats, ka daudzkārt lietotas metaforas laika gaitā zaudē savu sākotnējo iedarbību un kļūst par “mirušām” metaforām, kuras cilvēki vairs neuztver kā metaforiskas (piemēram, tādi izteikumi kā “sauļec” vai “atnācis pavasaris”). Mirušas metaforas var izpausties kā frazeoloģismi vai klišejas, kas šķiet banālas, ja vien tās netiek apzināti oriģināli vai ironiski apspēlētas literāros darbos. Mediju diskursā metaforu revitalizācija (“atmodināšana”) notiek, aktivizējot to burtisko nozīmi, piemēram, tekstu pavadošā ilustrācijā un šādi demonstrējot, ka metaforiskā nozīme joprojām ir aktīva (Müller 2008). Tradicionāli literatūrzinātnieku intereses lokā bijušas drīzāk “dzīvas” un oriģinālas metaforas. Leikofs un Tērners pauž viedokli, ka dažas no visvītālākajām un dziļāk iesakņotajām metaforām ir tieši tās, kas tiek uzskatītas par mirušām: šīs metaforas tiek lietotas bieži un neapzināti (Lakoff, Turner 1989).

Promocijas darba pētījums sniedz ieguldījumu diahroniskas metaforas attīstības izpētē. Tādas metaforas kā CILVĒKA MŪŽA RITUMS IR GADALAIKU RITUMS, EMOCIJAS IR TEMPERATŪRA, PSIHES NORISES IR DABAS SPĒKI valodā un kultūrā pakāpeniski veidojušās laika gaitā; “Latviešu dzejas korpusa” izpēte liecina, la 20. gadsimta sākumā tās pārlicinoši fiksējamas latviešu dzejā. 80 gadu gaitā tās tikušas izmantotas arvien intensīvāk, daudzos gadījumos mērķtiecīgi

un apzinoties kartējuma radošo potenciālu. Laika gaitā konceptuālu metaforu nozīmju kartējumos novērojama pakāpeniska nozīmju pārvirze un detalizācija.

1.5. apakšnodaļā “Dzejas metafora kognitīvā skatījumā” iezīmēta dzejas metaforas vieta kognitīvās metaforas teorijas ietvarā. Lai arī konceptuālās metaforas teorija nereti pievēršas tieši konvencionālām, neoriģinālām metaforām un bijusi aktuāla gan ikdienas valodas, gan dažādu nozaru valodas pētniecībā, tā saglabā aktualitāti arī literatūrzinātnē. Jaunradīta, oriģināla metafora joprojām ir fascinējošs izpētes priekšmets, un kognitīvā teorija rosina no jauna palūkoties uz dzejas tēliem kā plašāku metaforisku struktūru izpausmēm. Metaforas novietojums konceptuālajā sistēmā var palīdzēt interpretēt to, kāpēc dažas metaforas šķiet jaudīgas un dziļas, bet citas – tikai rotaļa, kāpēc dažas metaforas “dzīvo” gadsimtiem ilgi, savukārt citas – tikai viena dzejoļa garumā. Dzejnieku oriģinālās metaforas ir tik iedarbīgas tieši tāpēc, ka to konceptuālās formas cilvēkiem jau pazīstamas (Lakoff, Turner 1989).

Lai arī dzejā šķietami atrodams neizsmeļams daudzums metaforu, lūkojoties uz tām strukturāli, atklājas, ka šī daudzveidība ir atvedināma uz vispārīgām konceptuālām struktūrām, kuru nemaz nav tik daudz: “Spriežot pēc tā, ko esam izpētījuši līdz šim, apbrīnojami ir nevis, cik daudz ir veidu, kā uztvert dzīvi un nāvi, bet – cik maz to ir.” (Lakoff, Turner 1989: 26) Bagātīgs konceptuālo metaforu arsenāls raksturīgs jēdzieniem, kas ir daudzslāņaini un cilvēkiem īpaši nozīmīgi – ne tikai tādēļ, ka ir iespējami dažādas, atšķirīgas izpratnes par šiem jēdzieniem, bet arī tādēļ, ka tie ir sarežģīti, tiem ir daudz aspektu, un ar dažādu metaforu starpniecību iespējams konceptualizēt dažādus kāda jēdziena aspektus.

Spridums par metaforas oriģinalitāti var tikt izteikts divos līmeņos – pirmkārt, attiecībā pret konceptuālo metaforu, otrkārt, attiecībā pret tās izpausmēm valodā (Lakoff, Turner 1989). Ņemot par pamatu šādu nošķirumu, varam sacīt, ka metafora var būt: (1) balstīta bieži sastopamā konceptuālā metaforā un izteikta ar bieži sastopamu valodas metaforu; (2) balstīta bieži sastopamā konceptuālā metaforā un izteikta ar oriģinālu valodas metaforu; (3) balstīta oriģinālā konceptuālā metaforā. Unikālas domāšanas formas izmantojums var izcelt dzejnieku citu vidū kā izteikti spilgtu, taču vienlaikus tas var padarīt dzejoli nesaprotamu.

1.6. apakšnodaļā “Radošas dzejas metaforas veidošanas stratēģijas” izklāstīta Leikofa un Tērnera hipotēze, kā tiek veidotas jaunas poētiskas metaforas. Leikofs un Tērners nošķir četras stratēģijas: metaforas paplašināšanu (*extending*), metaforas detalizāciju (*elaborating*), metaforas apšaubīšanu (*questioning*) un saliktu metaforu veidošanu (*composing*) (Lakoff, Turner 1989: 67–72).

Metaforas paplašināšana ir tradicionālas metaforas izvērsums, papildinot ar citiem avotjomas elementiem, bieži tādiem, kas parasti netiek izmantoti. Var izpausties kā veselas avotjomā balstītas ainavas vai notikuma izstrāde. Metaforas detalizācija ir metaforas veidošanas paņēmieni, kura ietvaros tiek sašaurināts avotjomas koncepts, no abstrakta jēdziena pārejot pie konkrētāka apakšgadījuma vai uzsverot atsevišķu avotjomas aspektu. Metaforas apšaubīšana ir tradicionālas

metaforas izvērsums, kura rezultātā tiek apstrīdēta sākotnējā metafora. Saliktu metaforu veidošana ir divu vai vairāku metaforu savienošana vienā tēlā.

Saliktas metaforas potenciāls, no vienkāršām konvencionālām idejām veidojot sarežģītas, jaunas idejas īpaši spilgti var izpausties personifikācijā. Izceļami arī citi personifikācijai radniecīgi tropi, kuros viena tipa personas īpašības pārnestas uz cita tipa personu (kā asociējot ikvienu cilvēku ar ceļotāju) vai personifikācijas apvērsta formas – zoomorfiski tēli un augu īpašību piedēvēšana cilvēkam (konceptuāla metafora CILVĒKI IR AUGI).

Leikofa un Tērnera piedāvātās metaforu jaunrades stratēģijas ir kritizējamas, jo trūkst formālu kritēriju, kā klasificēt metaforas piederību pie paplašinājuma, detalizācijas vai saliktas metaforas kategorijas. Metaforu tīklojumiem raksturīga kompleksa, sazarota struktūra, un ne vienmēr ir skaidrs, kurš metaforas līmenis ir traktējams kā tas atskaites līmenis, kuram iepretī var tikt noteikta detalizācija vai paplašinājums. Piemēram, metaforā “nāves plauja” apvienota gan nāves personifikācija, gan cilvēku salīdzināšana ar augiem, radot jautājumu par to, vai plaušana ir metaforas paplašinājums vai detalizācija. Lai arī stratēģiju uzskaitījums ir noderīgs kā orientējošs ietvars, ņemot vērā kultūras nozīmju sistēmas komplekso dabu dzejas materiālā, strikta saliku metaforu sastāvdaļu un līmeņu nošķiršana darbā veikta vienīgi ar nolūku ilustrēt, radīt priekšstatu, nosacīti modelēt metaforas uzbūvi, nerisinot ar laiku izstrādāt visu uz dzeju attiecināmo konceptuālo metaforu sarakstu.

2. nodaļa. Dabas parādību konceptu kvantitatīvā analīze “20. gadsimta latviešu dzejas korpusā”

Nodaļa veltīta pētījuma digitālajiem un kvantitatīvās pētniecības aspektiem. Tiek aplūkota metožu aprobācija Latvijā un sniegts ieskats vārdu lietojuma biežuma analīzes kā metodes pamatprincipos. Visbeidzot, tiek demonstrēti dabas parādību jēdzienu statistiskās analīzes rezultāti, izmantojot diagrammas un tās skaidrojošus komentārus.

2.1. apakšnodaļā “Digitālo pētniecības metožu izmantojums humanitārajās un sociālajās zinātnēs Latvijā” autore norāda, ka disciplīna Latvijā attīstījies, sākot ar statistisko un skaitļošanas metožu izmantošanu valodniecībā, kas 20. gadsimta 60. gadu beigās tika popularizēta tādos darbos kā valodnieces Sarmas Kļaviņas mācību līdzeklis “Statistiskās metodes valodniecībā” (Kļaviņa 1968), kā arī literatūrkritiķa Kārļa Ozoliņa kibernetikas tematikai veltītos rakstos (piemēram, Ozoliņš 1966). Vēlākos gados nozīmīgu ieguldījumu sniegusi literatūras un folkloras pētniece Janīna Kursīte ar matemātiskās statistikas pielietojumu dzejas analīzē (Kursīte 1988) un literatūrzinātniece Ausma Grīnvalde, kura pētījusi dzejas metaforizāciju (Grīnvalde 1998).

21. gadsimtā par digitālās teksta analīzes pētniecības pamatu kļuva dabīgās valodas apstrāde un datorlingvistika. Attīstību datorlingvistikas jomā Latvijā demonstrē tādi izdevumi kā *“Human Language Technologies – The Baltic*

Perspective” (Skadiņa, Vasiļjevs 2010) un “Latviešu valoda digitālajā vidē” (Auziņa 2012). Digitālo humanitāro zinātņu attīstību Latvijā sekmēja institūciju sadarbība un pētnieciskie projekti. To rezultāti fiksēti, piemēram, žurnāla “*Letonica*” tematiskajā numurā “Digitālās humanitārās zinātnes Latvijā” (Laime, Baklāne, Reinšone 2022) un Latvijas Nacionālās bibliotēkas Zinātnisko rakstu 12. sējumā “Tuvlasījums – tāllasījums” (Baklāne, Eglāja-Kristsone 2024).

Izmantojot digitālās metodes, sociālo tīklu valodu Latvijā pētījusi Maija Kāle (Kāle, Agbozo 2020; Kāle, Rikters 2023); Līga Romāne-Kalniņa pētījusi Baltijas valstu prezidentu runas, izmantojot vārdu lietojuma biežuma analīzi (Romāne-Kalniņa 2022); Andželika Juško-Štekele izmantojusi kontentanalīzes metodes, pētot Krišjāņa Barona nekrologus (Juško-Štekele 2016). Anda Baklāne un Valdis Saulespurēns izstrādājuši vairākus izmēģinājuma pētījumus ar mērķi pārbaudīt angļu valodai aprobētu teksta analīzes metožu piemērotību darbam ar datiem latviešu valodā, t. sk., lai pētītu atslēgas vārdu lietojuma biežumu dzejā un prozā, leksisko daudzveidību romānos, citātu un frāžu atkārtošanu periodikas korpusā u.c. (Baklāne 2017; Baklāne, Saulespurēns 2022, 2023, 2024; Kristšone, Baklāne, Saulespurēns 2024).

2.2. apakšnodaļā “Konceptu pieminējumu statistikas analīze kā metode”

ieskicēts digitālo humanitāro zinātņu teksta analīzes metodoloģiju aptvērums, kas ļauj veikt tekstizrāci, analizēt vārdu pieminējumu biežumu, stilistikās īpatnības un teksta tematisko struktūru (Graham 2016; Jockers 2013; Moretti 2013). Šis pieejas noderīgas, lai veiktu automatizētu datu apstrādi un atklātu teksta struktūras vai tendences, kas nav viegli pamanāmas manuālas analīzes procesā. Vārdu skaitīšana ir viena no senākajām un vienkāršākajām digitālās pētniecības metodēm, kas vēsturiski izstrādāta korpuslingvistikas vajadzībām. Labus rezultātus digitālajā pētniecībā sniedz jauktu metožu izmantošana: kvantitatīviem rezultātiem pievienojot kvalitatīvo analīzi, iespējams padziļināt izpratni par valodas izmantojumu literāros darbos.

Teksta apstrādē būtiski ir definēt, kas tiks uzskatīts par skaitāmu vienību – vārdforma, lemma, celms, leksēma, frāze u.c. Atkarībā no izvēlētās pieejas rezultāti būs atšķirīgi, atsegs citu vārda vai nozīmes aspektu. Precīzu rezultātu iegūšanu apgrūtina atšķirīgas vārdu formas, sinonīmu identificēšana un atšķirīgas vārdu rakstības formas (Brezina 2018). Veicot leksēmu pieminējumu biežuma analīzi, nepieciešams nodrošināt, lai tiktu fiksētas visas kāda vārda gramatiskās formas, tas panākams kā pētījuma priekšmetu izmantojot vārdu celmus vai lemmas. Celmu pieminējumu analīze ir robustāka tehnika, kas pieļauj morfoloģiski nemarkēta vienkāršteksta korpusa izmantošanu, savukārt ar lemmatizācijas un morfoloģiskās marķēšanas palīdzību tekstu iespējams anotēt, nosakot vārdu pamatformas, tādējādi kā pētāmā vārda varianti automātiski tiek atpazītas visas gramatiskās formas, arī tās, kurās notikusi skaņu mija.

Promocijas darbā datu analīzei un vizualizācijai izmantotas divas lietojumprogrammas jeb skaitļošanas rīki: korpusanalīzes rīku kopa konkordanču veidošanai un teksta analīzei *NoSketchEngine* (ši rīka instance Latvijas Nacionālajā

bibliotēkā korpus.lnb.lv)¹ un vienkāršas vārdu pieminējumu skaitīšanas un vizualizācijas metodes, izmantojot programmēšanas valodu *Python*.²

Vienkārša vārdu pieminējumu skaita konstatēšana pati par sevi nevēsta, vai skaits uzskatāms par lielu vai mazu. Promocijas darbā kontekstuālu informāciju par lietojuma biežumu piedāvā divi parametri: pirmkārt, pētītie jēdzieni tiek salīdzināti savā starpā, t. i., tiek noskaidrots, kuras no dabas parādībām korpusā pieminētas biežāk, kuras – retāk, tai skaitā ņemot vērā absolūto pieminējumu skaitu, relatīvo pieminējumu skaitu (pieminējumu skaits, kas tiek dalīts ar teksta garumu), kā arī krājumu skaitu, kuros sastopams meklētais jēdziens. Otrkārt, tiek salīdzināts lietojuma biežums laika gaitā.

2.3. apakšnodaļā “20. gadsimta latviešu dzejas korpus: dabas parādību pieminējumu statistiskie rādītāji” atspoguļoti pētījuma kvantitatīvās analīzes rezultāti. Nodaļa sastāv no divām apakšnodaļām. Analizēti dabas jēdzienu pieminējumu biežuma rādītāji, kas ir viena no svarīgākajām promocijas pētījuma sastāvdaļām, un aplūkoti rezultāti, kas iegūti, identificējot salikteņus, kas satur meklēto dabas parādību jēdzienu celmus. Pētījuma dati vizualizēti diagrammās, bet tekstā detalizētāk atsegts pieminējumu skaita sadalījums dažādos krājumos.

Pētīto konceptu vidū visbiežāk pieminētās dabas parādības ir “vējš” (8615 pieminējumi), “sniegs” (3268) “mākonis” (2551) un “lietus” (2134). Retāk pieminētas ir tādas dabas parādības kā “zibens” (691 pieminējumi), “vētra” (646), “putenis” (606), “pērkons” (552); vēl retāk – “varavīksne” (257), “krusa” (216), “sarma” (157), “atkusnis” (60), “sniegpārsla” (68) un “leduspuķe” (44). Gadalaiku pieminējumu kopā visbiežāk izmantota bijusi leksēma “rudens” (3511 reizes), tai seko “vasara” (2680), “ziema” (2140), visbeidzot – “pavasaris” (2114). Rudens bijis populārākais gadalaiks vairumā pārskata gadu, atsevišķos gados salīdzinoši biežāk pieminēti arī citi gadalaiki. Vērtējot konceptu popularitāti, jāņem vērā, ka nojēguma apzīmēšanai var tikt izmantotas arī citas leksēmas. Piemēram, “varavīksne” tiek dēvēta arī par “dardedzi”, savukārt “pavasaris” 20. gadsimta sākumā nereti saukts par “ziedoni”.

Pieminējumu biežuma statistika rāda, ka kopējais jēdzienu pieminējumu skaits laika gaitā ir svārstīgs, un fluktuācijas atkarīgas pieminējumu biežuma konkrētos krājumos. Izteiktāks visu dabas tēlu lietojuma kritums novērojamas 50. un 90. gados, kas rosina izvirzīt hipotēzi, ka politiskās pārmaiņas var ietekmēt arī dzejas tēlainību. Novērots, ka atsevišķas dabas parādības bijušas populārākas kādā laika periodā: “vējš” – 20. gadsimta sākumā, “migla” – 20. gados, “lietus” – 70. un 80. gados. Nereti dabas parādību pieminējumu skaita pieaugums saistīts ar koncepta nozīmi konkrētu autoru darbos. Tā, piemēram, leksēma “vētra” īpaši nozīmīga Aspazijai un Viktoram Eglītim, “mākonis” – Aleksandram Čakam un Velgai Krilei, savukārt “zibens” – Velgai Krilei un Jānim Peteram.

¹ Tiešsaiste: <https://korpus.lnb.lv/>

² Tiešsaiste: <https://www.python.org/>

Absolūtā pieminējumu skaita rādītāju izmaiņas var būt saistītas arī ar maiņīgu datu apjomu gadu gaitā. Dabas parādību relatīvo pieminējumu skaita liknes tomēr vēsta, ka fluktuācijas vairumā gadu spoguļo absolūtā pieminējumu skaita svārstības; gadījumos, kur absolūtā un relatīvā rādītāja vērtība rāda izteikti atšķirīgu tendenci, novērojams netipisks krājumu apjoms šajā gadā.

3. nodaļa. Dabas parādību metaforu lietojums "20. gadsimta latviešu dzejas korpusā" konceptuālās metaforas teorijas kontekstā

Nodaļā analizēts dabas tēlu izmantojums latviešu dzejā. Sniegts ieskats līdzšinējā latviešu dzejas pētniecībā, kas atklāj, ka dabas tēlu analīze kā metaforas un simbola pētniecības daļa bijusi aktuāla jau kopš 20. gadsimta sākuma. Tiek veikta ar dabas parādībām saistīto metaforu analīze "Latviešu dzejas korpusā", nošķirot dabu kā metaforu mērķjomu un avotjomu. Galvenā uzmanība veltīta dabas tēlu kā konceptuālu metaforu avotjomas analīzei, īpaši pievēršoties sniega tēla daudzveidīgajam izmantojumam.

3.1. apakšnodaļā "Dabas reprezentācijas tematika latviešu dzejas recepcijā" autore aplūko, kā dabas tēli interpretēti latviešu dzejas recepcijā. Dabas reprezentācija latviešu prozā un dzejā ir plaša un daudzveidīga tēma, kuru pētnieki aplūkojuši no dažādiem skatpunktiem, tostarp poētikas, stilistikas un ekokritikas perspektīvām. Dabas tēli ir nozīmīgi latviešu tautasdziesmās (Kursīte 2020), un par dabas motīviem rakstījuši daudzi literatūrzinātnieki, piemēram, par tropiem Raiņa dzejā (Kursīte 1996) un Ojāra Vācieša darbos (Ķikāns 2007). Jau 20. gadsimtā kritika diskutēja par dabas tēlu realitāti un simbolismu, uzsverot oriģinalitātes un trafareto motīvu problēmas, kā to darījis Roberts Klaustiņš, analizējot Frici Bārdu (Klaustiņš 1924).

60. un 70. gadu dzejas kritikā Vitolds Valeinis mudināja uz radošu pieeju dabas tēliem, vienlaikus izvairoties no dekadences un pārmērīga impresionisma (Valeinis 1956). Ruta Veidemane pievērsās simbolu atjaunošanas un novatorisma jautājumiem, uzsverot nepieciešamību radīt jaunas nozīmes tradicionālajiem dabas tēliem, izvairoties no estētiskā fetišisma (Veidemane 1976).

21. gadsimtā dabas reprezentācija literatūrā tikusi skatīta arī postkoloniālisma un ekokritikas kontekstā, pievēršoties dabas un cilvēka mijiedarbībai. Mērķtiecīgs ekopoētiska lasījuma mēģinājums atrodams Mariana Rižija Egila Plauža krājumam "Pelnu deja" veltītā rakstā (Rižijs 2013). Ar šī promocijas darba tematiku tieši saistāms arī Māras Grudules pētījums par lietus tēlu Māra Čaklā 60.–80. gadu lirikā (Grudule 2013).

3.2. apakšnodaļā "Dabas parādības apkārtnes tēlojumā" aplūkotas dabas tēlu atšķirīgās funkcijas dzejā. Dabas tēli latviešu dzejā tiek izmantoti kā metaforu avotjomas, kas reprezentē mērķjomas – dzīvi, laiku, mīlestību un citas jūtas un emocijas. Tomēr dabas parādības pašas var būt vēstījuma centrā, aprakstot to skaistumu, varenību vai vienmuļību. Tādējādi dabas tēlojums var

būt gan empīrisks, attēlojot reālus laika apstākļus, gan instrumentāls, kad dabas tēli tiek izmantoti, lai veidotu emocionālo fonu vai konstruētu mākslinieciskas metaforas.

Dabas reālistisks tēlojums novērojams vēsturiskos dzejoļos, piemēram, Otrā pasaules kara kontekstā; sniegs nereti tiek kontrastēts ar asinīm. Daba šeit vienlaikus ir realitātes dokumentāls atspoguļojums un līdzeklis traģisku pārdzīvojumu izcelšanai. Neparastu laika apstākļu pieminējumi var būt saistīti ar neparastiem laika apstākļiem realitātē (neparasti agra ziema, silta ziema u.c.)

Daba pati var būt dzejoļa galvenais priekšmets, un tās attēlošanai bagātīgi tiek izmantota tēlaina valoda. Novērots, ka lielākā daļā “Latviešu dzejas korpusa” piemēru daba raksturota, izmantojot tropus. 3.2.2. apakšnodaļā detalizētāk analizētas ar leksēmām “sniegs” un “lietus” saistītās mikrometaforas. Konstruējot tropus, bieži lietoti paņēmieni ir personifikācija un antropomorfisms, īpaši 20. gadsimta sākuma dzejā, piemēram, Aspazijas darbos, kur rudens un ziema tiek raksturoti kā negatīvi spēki, kas saistīti ar nāvi un cerību zudumu (Aspazija 1920). Daudzos gadījumos daba tiek interpretēta kā cilvēka emociju izpausmes līdzeklis, veidojot paralēlismu starp dabas cikliem un cilvēka iekšējo pasauli. Ņemot vērā poētiskā tēla nenoteiktību un daudznozīmību, nozīmes pārnesums ne vienmēr konstatējams viennozīmīgi, nereti ir tikai noģiedams un spekulatīvi piedēvējams. 20. gadsimta otrajā pusē dzejnieki apzinās, ka dabas tēli var kļūt par klišejām, un tie tiek pārveidoti, radot jaunas nozīmes vai uzsverot to simbolisko lomu dzejā.

3.3. apakšnodaļā “Dabas parādību tropi kā konceptuālu metaforu avotjomas” skatītas tipiskas dabas parādību metaforu konceptuālās metaforas. Novērots, ka dabas parādības dzejā bieži kalpo kā metaforu avotjomas, veidojot plašus atvasināto metaforu sazarojumus. Dabas parādību kā avotjomu metaforisko kartējumu sistēmas ietver tādas mērķjomas kā emocijas un jūtas, stāvokļi un noskaņojumi, attiecības starp cilvēkiem, dzīve un nāve, ētiski un reliģiski priekšstati. Šie kartējumi nereti ir saistīti arī ar temperatūras un krāsu metaforu sistēmām, un, veicot sākotnējās metaforas paplašināšanu vai saliktu metaforu veidošanu, tie var tikt savienoti ar dažādām citām konceptuālu metaforu sistēmām. Dzejas metaforu repertuārā būtiska nozīme ir lielās esamības ķēdes metaforu sistēmai, kas nosaka, ka dabisku un mākslīgu lietu, augu un dzīvnieku avotjomas var tikt izmantotas, lai runātu par cilvēkiem, sabiedrībām, Visumu un Dievu (Lakoff, Turner 1989; Kövecses 2010, 2022).

Tādām vispārīgām konceptuālām (primārām) metaforām kā EMOCIJAS/JŪTAS IR TEMPERATŪRA, EMOCIJAS/JŪTAS IR DABAS PARĀDĪBAS, ZEMAPZIŅA IR DABAS PARĀDĪBAS pakārtojamas atvasinātas (saliktas) metaforas POZITĪVAS EMOCIJAS IR SAULAINS LAIKS, VIENTULĪBA IR SNIEGS, SLIKTAS ATMIŅAS IR SAMĪDĪTS SNIEGS u.c. Primārai metaforai CILVĒKA MŪŽA RITUMS IR GADALAIKU RITUMS pakārtojamas tādas metaforas kā PAVASARIS IR JAUNĪBA, VECUMS IR RUDENS, SIRMĪ MATI IR SNIEGS MATOS. Vispārīgākai metaforai GRŪTĪBAS IR NEPATĪKAMAS DABAS PARĀDĪBAS pakārtojamas tādas atvasinātas metaforas kā GRŪTĪBAS IR

KUPENAS UN GRŪTĪBAS IR PUTENIS. Primārām konceptuālām metaforām IZMAIŅAS CILVĒKA PRĀTĀ IR IZMAIŅAS FIZISKAJĀ PASAULĒ UN IZMAIŅAS SABIEDRĪBĀ IR IZMAIŅAS FIZISKAJĀ PASAULĒ pakārtojamas tādas atvasinātas metaforas kā BRĪVĪBAS ZAUDĒŠANA IR SASALŠANA, BRĪVĪBAS ATGŪŠANA IR LEDUS KUŠANA.

Uguns metafora ir daļa no plašāka metaforu tīklojuma, kurā dusmām, kaislībai un mīlestībai pretējas emocijas tradicionāli tiek raksturotas kā vēsas, aukstas vai ledainas un tiek saistītas ar reālijām, kam piemīt šādas īpašības. Dabas parādību vidū ir maz norišu, kas pašas par sevi būtu karstas; kaislības “karstumu” drīzāk reprezentē uguns kā tāda un dažādas dabas parādības augstā intensitātes pakāpē (vētra, putenis, spēcīgs lietus, pali, pavasaris (īpaši, ja tas sākas strauji)). Uguns metafora pati par sevi ietver gan karstumu, gan intensitāti, un šī asociācija ļauj interpretēt dažnedažādas intensīvas parādības kā “karstas”. Tāpat kaislību var atainot kontrasti – karstā un aukstā sadursme. Ir vairāk dabas parādību, kas tieši raksturo aukstumu – ledus, sniegs, salna, sarma u.c. Šīs avotjomas var vēstīt par mīlestības zaudējumu, nespēju atrast mīlestību, vientulību, arī cilvēku vienaldzību plašākā izpratnē.

Blakus temperatūrai ir virkne citu dabas parādību fizisku raksturlielumu, kas var veidot metaforas nozīmes kartējumus, balstoties līdzībā pēc formas, krāsas, funkcijas, izturēšanās, rakstura. Var tikt uzsvērts, piemēram, ledus stingums, slidenums vai plāna ledus bīstamība. Lietus gadījumā blakus aukstai vai siltai temperatūrai būtiskas nozīmes saistītas ar lietu kā ūdeni – tas ir nepieciešams augu un dzīvnieku eksistencei (ir auglīgs), ir veldzējošs, var tikt saistīts gan ar ūdeni kā stihiju, gan ķermeņa šķidrumiem, tā lāses atgādina asaras, tas var tikt asociētas ar asinīm. Vējš ir klātesošs visos gadalaikos, un katrā gadalaikā tā raksturs ir cits; vēja fiziskās īpašības saistās ar kustību, pārmaiņām; vējš var graut un postīt, tas var spirdzināt; vējš var satvert priekšmetus, tos kustināt un ieskandināt. Sniega gadījumā var runāt par sniega baltumu un vieglumu, par kupenu smagumu, stigšanu kupenās, par grūtībām pārvarēt puteni vai kupenas, par to, kā kupenas apsedz un paslēpj lietas; var runāt par sniega kušanu dažādos aspektos, par sniega nepastāvību, izžušanu bez pēdām u.c. Katrs no šiem aspektiem var veidot atsevišķu metaforu tīklojuma atzaru, var palikt gadalaiku jēdzienu kopveselumā vai virzīties projām no tā.

3.4. apakšnodaļā “Sniega metaforas diahronā griezumā – gadījumu izpēte” veikta leksēmas “sniegs” pieminējumu kvalitatīvā analīze, nošķirot vairākas ar šo jēdzienu saistīto metaforu mērķjomu grupas. Sniegs saistīts ar balto krāsu, ētisko tīrību un skaidrību, ar dzīves grūtībām, mīlestības zaudēšanu un trūkumu, miegu, aizmirstību un nāvi. Pozitīvākā griezumā sniegs traktēts, saistot to ar mierinājumu, skaistumu un klusumu. Sīkākā detalizācijas līmenī sniega konceptuālās metaforas izstrādātas, runājot par sniega snigšanu, kušanu, pēdām sniegā u.c.

Gadalaiku un dabas parādību sākotnējā izpēte vedināja domāt, ka konceptuālās metaforas NĀVE IR AUKSTUMS UN CILVĒKA MŪŽA RITUMS IR GADALAIKU RITUMS varētu būt dominējošie, biežāk sastopamie nozīmju kartējumi leksēmas

“sniegs” semantiskajā laukā, taču detalizēta izpēte apliecina, ka vēl izplatītāka ir konceptuāla metafora GRŪTĪBAS IR AUKSTUMS³, kā arī konceptuāla metafora MĪLESTĪBAS NEESAMĪBA IR AUKSTUMS⁴. Tāpat nozīmīgas ir arī konceptuālās metaforas, kas saistītas nevis ar sniega aukstuma, bet ar sniega baltuma aspektu: BALTAS REĀLIJAS IR Sniegs, ĒTISKAIS IDEĀLS IR Sniegs. Paplašinot sniega metaforu ar agregātstāvokļa maiņām un kinestētiskajiem aspektiem, dzejniekiem bijis iespējams ne tikai oriģinālāk izmantot pamata avotjomas, bet arī veidot jaunas nozīmju nišas – sniegs kā substance, kas lietas pārklāj, sniega kušana, krišana, putināšana, lēna atsevišķu pārslu krišana, kupenas, sniegs kā šķērslis, kas veido barjeras un kurā var iestīgt, sniega pikas un bumbas, sniegs sabirst kurpēs, sasniedz uz pleciem u.c. – visi šie nojēgumi rada asociācijas, kas var ievērojami novirzīties no tipiskiem sniegam raksturīgiem kartējumiem.

Sniegs kā baltas krāsas avotjoma ir viena no visbiežāk izmantotajām metaforām dzejā, ietverot gan fizisko objektu salīdzinājumus ar sniega baltumu, gan arī abstraktus, ētiskus un estētiskus kontekstus. Šīs metaforas lietojums nereti tiek paplašināts, pievienojot papildu nozīmes, piemēram, saistībā ar šķīstību, ideāliem un cildenumu. Tomēr tās biežais lietojums dažādos laikposmos (īpaši 20. gadsimta 30.–60. gados) rada klišejas veidošanās risku, jo īpaši konvencionālās metaforās, piemēram, SIRMI MATI IR Sniegs. Baltā sniega metafora sākotnēji asociēta ar tāliem, nepieejamiem ideāliem, piemēram, kalnu sniegu, taču laika gaitā tā pakāpeniski pietuvojusies cilvēka ikdienas pieredzei, kļūstot personiskāka un tuvāka.

Konceptuālā metafora GRŪTĪBAS IR AUKSTUMS ir bieži sastopama, tās lietojums balstās vietējo klimatisko apstākļu pieredzē – aukstums asociējas ar fiziskām un emocionālām grūtībām, pārvietošanās apgrūtinājumu, salšanu un nomāktību. Šī metafora bieži tiek konkretizēta ar GRŪTĪBAS IR Sniegs kartējumu, kur sniegs simbolizē barjeras, šķēršļus vai izolāciju. Laika gaitā “sniega” semantiskais lauks pakāpeniski kļūst abstraktāks, no konkrētām asociācijām ar ziemas apstākļiem virzoties pie simboliskiem lietojumiem, kas reprezentē dzīves grūtības, ritumu vai esamības un nebūtības dimensijas.

Konceptuālā metafora NĀVE IR Sniegs saistīta ar vairākiem metaforu kartējumiem, tostarp NĀVE IR AUKSTUMS un DZĪVE IR GADALAIKU RITUMS. Sniega tēls dzejā ir cieši saistīts arī ar gulēšanas, segšanas un slēpšanas semantiku, kas izceļ nāvi kā apziņas zaudējumu, aizmiršanu, bet reizēm arī mierinājumu un pasargāšanu. Šī semantiskā daudzveidība rada ambivalentu simboliku, kur sniegs var būt gan draudīgs un nomācošs, gan mierinošs un atbrīvojošs. Zem sniega un ledus apslēpts strauts vai dzīvā daba var kalpot jaudīgi vispārīgi dzīves spēka atgriešanās vai gara brīvības simboli; 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā vairāki dzejnieki šo motīvu izmanto, lai rakstītu par apspiestību padomju režīmā.

³ Šo kartējumu varētu formulēt arī kā DZĪVES NEGATĪVIE ASPEKTI IR AUKSTUMS.

⁴ Šo kartējumu varētu formulēt arī kā MĪLESTĪBAS TRŪKUMS/PRETSTATS IR AUKSTUMS. Jēdziens “vientulība” jau uzskatāms par nozīmes sašaurinājumu, kas neietver visas mērķnozīmes.

Kūstošs sniegs var tik asociēts ar kaut ko neapturami zūdošu, veidojot paralēlismu ar cilvēka mūža īslaicību un nenovēršamajām beigām. Sniega kušanas metaforas tiek izmantotas arī kā citu kartējumu turpinājums, piemēram, konceptuālā metaforā PASLĒPT IR APSNIGT sniega kušana nozīmē apslēpto lietu atklāšanu, savukārt kartējumos MĪLESTĪBAS NEESAMĪBA IR SNIEGS, SKUMJAS IR SNIEGS, VIENALDZĪBA IR SNIEGS sniega kušana nozīmē ļaušanos jūtām, izraudāšanos, atbrīvošanos – atbrīvošanos no sastinguma un smaguma. Tādējādi novērojams, ka sniega metaforu semantiskajā laukā veidojas tematiski kartējumi, kas funkcionē kā naratīvi, konsolidējot dažādus sniega aspektus, kas aktuāli noteiktas mērķjomas reprezentācijai.

SECINĀJUMI

1. Dabas parādību pieminējumu skaita statistisko rezultātu un analītisko vizualizāciju detalizētāka izpēte ļauj nepārprotami nošķirt biežāk un retāk lietotus konceptus. Gadalaiku apzīmējumi “ziema”, “vasara”, “pavasaris” un “rudens”, kā arī tādi dabas parādību nosaukumi kā “vējš”, “sniegs”, “lietus”, “migla”, “mākonis” un “ledus” sistemātiski lietoti visā pārskata periodā – visos gados, gandrīz visos krājumos. Savukārt tādas leksēmas kā “sniegpārsla”, “leduspuķe”, “zibens”, “pērkons”, “negaiss”, “viesulis”, “sarma”, “krusa”, “atkusnis” pieminētas krietni retāk, ne katru gadu, ne visu autoru krājumos. Pētot absolūto un relatīvo leksēmu pieminējumu skaitu laika gaitā, novērojama stohastiska dinamika, pastāvīgs pieminējumu skaita kāpums un kritums, kas tikai dažkārt pieminējumu skaita samazinājumu vai palielinājumu ļauj vērtēt kā tendenci. Īpaši izteikta visu pētīto dabas parādību jēdzienu lietojuma krituma tendence vērojama 20. gadsimta 50. gadu sākumā un 90. gados. 50. gadu kritums daļēji saistāms ar mazāku krājumu skaitu, tomēr ne visos gadījumos.
2. Pieminējumu skaita analīze sniedz atskaites punktus bieža un reta lietojuma vērtēšanai. Tā, piemēram, pētīto konceptu kopā visbiežāk sastopamā leksēma “vējš” korpusa tekstos sastopama 44 – 222 reizes katrā gadā; citi salīdzinoši bieži lietoti dabas parādību apzīmējumi – “sniegs”, “mākonis”, “lietus”, “migla”, “vētra”, “ledus” – attiecīgi sasniedz augstākais 95, 81, 79, 77, 57, 39 pieminējumus gadā. Tādu kopumā retāk lietotu leksēmu kā “zibens”, “putenis”, “pērkons” augstākie gada pieminējumu rādītāji ir 37, 31 un 23. Vēl retāk lietotas tādas leksēmas kā “varavīksne”, “atkusnis”, “sniegpārsla” un “leduspuķe” – augstākais 10, 6, 5 un 3 reizes gadā. Atsevišķas salīdzinoši reti pieminētas dabas parādības – “leduspuķe” un “zibens” – piedzīvo popularitātes pieaugumu konkrētā laika periodā: “leduspuķe” 50. un 60. gados, “zibens” – 60.–80. gados. Tāpat novērots, ka leksēma “migla” bijusi salīdzinoši izplatīta līdz Otrajam pasaules karam, turpretī “lietus” popularitātes kāpumu piedzīvo, sākot ar 70. gadiem.
3. Konkrētu leksēmu pieminējumu skaita kāpumu un kritumu ievērojami ietekmē atsevišķi krājumi un konkrēti autori – viens autors, kurš īpaši iecienījis noteiktu konceptu, var izšķirt visa gada pieminējumu statistiku. Biežāk lietotajiem jēdzieniem raksturīgi, ka viena gada ietvaros kāda jēdziena pieminējumu statistiku ievērojami kāpina viens vai divi autori no pieciem. Pieminējumu skaita svārstības saistītas gan ar intensīvu atkārtojuma kā mākslinieciska paņēmiena izmantojumu, gan ar motīva nozīmi krājumā kopumā. Svārstības daļēji saistītas arī ar mainīgu datu apjomu gadu griezumā: jo lielāka apjoma dzejas krājumi, jo lielāka iespēja, ka konkrētas leksēmas pieminējumu skaits būs lielāks, un otrādi; lai samazinātu šī faktora ietekmi, tika veikti arī relatīvā pieminējumu skaita mērījumi.

Izpētes rezultāti apliecināja, ka relatīvo pieminējumu rādītāju dinamika lielā mērā spoguļo absolūtos pieminējumu rādītājus, tikai atsevišķos gadījumos rādot pretēju tendenci, un šie izņēmumi parasti saistīti ar netipiski augstu vai zemu tekstu kopējā garuma rādītāju konkrētā gadā.

4. Pieminējumu biežuma atšķirības liecina par konceptu atšķirīgo semantisko ietilpību un nozīmi kultūrā. Šīs atšķirības var interpretēt arī kognitīvās lingvistikas nojēgumu – konceptuālu metaforu, primāru metaforu un bāzes līmeņa kategoriju – kontekstā. Bieži pieminēti koncepti apzīmē parādības, kas biežāk sastopamas indivīda ikdienā vai cilvēku kopības realitātē kopumā, un tie pārstāv to vispārinājuma līmeni, kas ir vistuvākais ikdienas pieredzei un domāšanai (bāzes līmenis). Neparastāki un radošāki tēli saistīti ar parādībām, kas sastopamas retāk, kā arī ar kategorizācijas līmeņiem, kas, salīdzinot ar bāzes līmeni, ir vispārīgāki (abstraktāki) vai šaurāki (specializēti). Gan biežāk, gan retāk sastopami koncepti kļūst par metaforu avotjomām; biežāk lietotu jēdzienu semantiskā ietilpība ir lielāka, iekļaujot plašāku mērķjomu repertuāru. Retāk lietoti jēdzieni, ja tie saistīti ar konceptuālas metaforas semantisko lauku, kļūst par vispārīgākas metaforas detalizācijas un paplašināšanas līdzekļiem. Tādējādi var sacīt, ka semantisku lauku ietvaros izveidojas konceptu tiklojumi, kuros vismaz daļā gadījumu konstatējamas hierarhiskas attiecības starp biežāk lietotiem vispārīgākiem konceptiem un retāk lietotiem detalizācijas gadījumiem (“vējš” – “ziemeļvējš”, “vētra”; “sniegs” – “sniegpārsla”, “kupena”).
5. Uzskaitot koncepta “sniegs” mērķjomas, secināts, ka biežāk lietotās mērķjomas katrā gadā tipiski aktualizētas 1–4 reizes (dažos gados nevienu reizi), un vienā desmitgadē nevienā mērķjomā nav uzskaitīti vairāk nekā 27 metaforas lietojumgadījumi. Tādējādi pētītā korpusa mērogā pat metaforiski izteikumi, kurus uztveram kā klišejas, netiek aktualizēti katru gadu, un biežs metaforas lietojums piecu krājumu aptvērumā izpaužas kā daži lietojumgadījumi. Ir pamats lēst, ka metaforiski pieminējumi gandrīz visos gados pārsniedz pusi no kopējā pieminējumu skaita, taču precīza procentuāla sadalījuma noteikšana ir problemātiska, jo, lai arī parasti iespējams identificēt, ka dzejoli sastatītas vairākas pieredzes jomas, metaforiska tropa klātbūtne ir nenoiteikta. Īpaši laikmetīgajā dzejā, sākot ar 60. gadu beigām, tēli tiek veidoti sintagmatiski – potenciālās avotjomas un mērķjomas dzejoli minētas secīgi, un nav nepārprotamu indikāciju, ka tēlu sistēmā veidots avotjomas un mērķjomas metaforisks kartējums, nevis tikai asociāciju virkne. Paturot prātā šo nenoiteiktību, promocijas darbā aplēsta mērķjomu lietojumgadījumu proporcija attiecībā pret leksēmas pieminējumu skaitu: laikposmā no 20. līdz 90. gadiem novērots 17,9–42,4 procentu metaforisko lietojumgadījumu īpatsvars, kur zemākais rādītājs uzskaitīts 20. gadu dzejā, augstākais – 80. gadu dzejā. Kopumā novērota metaforas īpatsvara pastāvīga pieauguma tendence līdz 80. gadiem un kritums 90. gados (sasniedzot 70. gadu līmeni).

6. Koncepta “sniegs” gadījuma izpētē atklāts, ka iespējams noteikt konceptuālās metaforas, kas saistītas ar šo jēdzienu; biežāk sastopamās mērķjomas ir “grūtības” (111 lietojumi), “mīlestības neesamība” (109 lietojumi), “balta krāsa” (85 lietojumi), “nāve” (75 lietojumi), “ētiskais ideāls” (68 lietojumi), “aizmiršana” (46 lietojumi). Mērķjomu lietojumgadījumu izvērtējums rāda, ka laika gaitā mazinājusies nāves konotācijas popularitāte, palielinājusies sniega kā ētiskās tīrības simbola loma. Tāpat novērojama tendence sniega tēlu traktēt augstākā abstrakcijas pakāpē, ļaujot tam simbolizēt ne vien grūtības, bet dzīvi un esamību vispār, nevis bioloģisku dabas nāvi un aizmigšanu ziemā, bet būtību, mūžību, aizmūžību. Uzskaitīti 66 lietojumgadījumi ārpus tipiskām kategorijām un 33 lietojumgadījumi ar neskaidru nozīmi. Ievēribas cienīgs ir novērojums, ka laikā no 20. līdz 60. gadiem identificēti tikai 1–4 ārpus bieži sastopamām kategorijām klasificēti piemēri, savukārt 70., 80. un 90. gados šādu piemēru skaits ir atbilstoši 14, 30 un 10. Nenoteiktas nozīmes kategorijām 20.–60. gados nav atrasts neviens piemērs, savukārt 70., 80. un 90. gados šādu piemēru skaits ir attiecīgi 14, 10 un 9. Novērojumi apstiprina priekšstatu, ka, sākot ar 20. gadsimta 70. gadiem, asociatīvās dzejas tradīcija ievieš lielāku brīvību un nenoteiktību dzejas nozīmju veidošanas praksē.
7. Aplūkojot konceptuālu metaforu tīklojuma attīstību diahronijā, var sacīt, 80 gadu periodā vērojama drīzāk semantisko lauku pakāpeniska transformācija un papildināšanās, nevis strauja iepriekš pilnīgi nepazīstamu konceptuālu nozīmju kartējumu ienākšana. Jau minēts, ka laika gaitā arvien izplatītāks kļuvis “sniegs” kā ētiskās tīrības un ideālu simbols, un “sniegu” kā nāves simbolu dzejnieki sāk biežāk saistīt arī ar pēcnāves dzīvi un mūžību. Jau 20. gadsimta sākumā “sniegs” saistīts ar mīlestības tēmu – biežāk kā tradicionālo mīlestības simbolu karstuma un pavasara pretmets; reizumis arī pozitīvā nozīmē, saistībā ar skaistumu, prieku. Šī mīlestības neesamības vai esamības un “sniega” saikne saglabājusi aktualitāti visā 20. gadsimta gaitā, un dzejnieki veidojuši arvien niansētākus emocionālās pieredzes kartējumus, kuru raksturošanai bijis aktuāli izmantot dažādus sniega aspektus – snigšanu, apsnigšanu, atrašanos zem sniega, kušanu, dubļus, sniega ūdeni u.c. Katram no šiem aspektiem atbilst citu mērķnozīmju klāsts – aizmiršana, samierināšanās, mierinājums “sniega segas” gadījumā, ļaušanās emocijām vai raudāšana “kūstoša sniega” gadījumā. Stabilitāti saglabā hierarhiski augstāka (vispārīgāka, primāra) metafora, bet atvasināto metaforu lauks ir dinamisks, veidojot jaunus noturīgus atzarojumus.
8. Koncepta “sniegs” metaforisko izteikumu analizē apliecinās, ka tēlu veidošanai tiek izmantotas visas Džordža Leikofa un Marka Tērnera nošķirtās radošās metaforas veidošanas stratēģijas – metaforas paplašināšana, detalizācija un saliktu metaforu veidošana. Retāk tiek izmantota tradicionālas metaforas apšaubīšana, veidojot ironiskus, paradoksālus tēlus, atrodot jaunas metaforas mērķjomas, kas tradicionālo tēlu parādi pilnīgi jaunā gaismā.

Precīza metaforas paplašināšanas, detalizācijas un saliktu metaforu piemēru klasifikācija un analīze nebija promocijas darba mērķis, tomēr sākotnējā izpēte vedina secināt, ka metaforas paplašināšanas un detalizācijas gadījumu formāla nošķiršana būtu problemātiska; abas taktikas paredz metaforas detalizētāku izstrādi, bet trūkst kritēriju, lai noteiktu, kuri lietojumgadījumi realizē konceptā jau ietvertu potenciālu, kuri – to radoši paplašina.

UNIVERSITY OF
LATVIA

FACULTY OF
HUMANITIES

Anda Baklāne

**METAPHOR IN THE DIACHRONY OF
20TH-CENTURY LATVIAN POETRY:
A QUANTITATIVE AND QUALITATIVE
ANALYSIS OF NATURAL PHENOMENON
TROPES IN THE FRAMEWORK OF
CONCEPTUAL METAPHOR THEORY**

SUMMARY OF DOCTORAL THESIS

Submitted for the degree of
Doctor of Humanities and Arts

Riga 2025

The doctoral thesis was carried out by the Chair of the Department of Latvian and Baltic Studies, Faculty of Humanities, University of Latvia, from 2016 to 2024

The State research programme “Letonika – Fostering a Latvian and European Society”, project “Narrative, Form and Voice: Embeddedness of Literature in Culture and Society”, No.VPP-LETONIKA-2022/3-0003.

The thesis contains an introduction, three chapters, a reference list, and two appendices.

Form of the thesis: dissertation in the field of Linguistics and literary studies, within the subfield of Literary theory.

Supervisor: Professor Dr. habil. philol. Janīna Kursīte.

Reviewers:

- 1) Ausma Cimdiņa, Dr. philol., Professor, University of Latvia;
- 2) Maija Burima, Dr. philol., Professor, University of Daugavpils;
- 3) Eva Eglāja-Kristšone, Dr. philol., Leading Researcher, Institute of Literature, Folklore and Art, University of Latvia

The thesis will be defended at a public session of the Doctoral Committee of Linguistics and Literary Studies, and Music, Visual Arts, and Architecture at the University of Latvia on February 18, 2025, at Visvalža Street 4a.

The thesis is available at the Library of the University of Latvia, Raiņa blvd. 19.

Chairman of the Doctoral Committee _____ **Ausma Cimdiņa**

Secretary of the Doctoral Committee _____ **Iveta Narodovska**

© Anda Baklāne, 2025

© University of Latvia, 2025

ISBN 978-9934-36-343-6

ISBN 978-9934-36-344-3 (PDF)

ANNOTATION

This study examines the dynamics of mentions of natural phenomena, including the proportion of their metaphorical usage, in Latvian poetry from the 1920s to the 1990s within the framework of conceptual metaphor theory. The research provides an overview of conceptual metaphor theory, methodologies for measuring word frequency, and their application in Latvia. The study was conducted in two stages: the first stage analyzes statistical data on mentions, covering 389 poetry collections, to determine the frequency of mentions of 26 natural phenomena, seasonal terms, and temperature-related lexemes over time. The second stage involves the exploration of conceptual metaphors related to natural phenomena and an in-depth analysis of the target domains of “snow” metaphors to uncover their conceptual structures and usage variations.

The statistical analysis of lexemes reveals which natural phenomena have been relatively more or less common over time and demonstrates the stochastic nature of the frequency of mentions. The investigation of metaphor usage indicates a consistent increase in the proportion of metaphors from the 1920s to the 1980s, followed by a decline in the 1990s, returning to 1970s levels. The case study of “snow” metaphors shows that key conceptual metaphors were used throughout the review period. Still, their usage proportions shifted, and poets revealed previously unexplored aspects of metaphorical meanings. Traditional metaphors were creatively expanded with new, unconventional variations, avoiding clichés while maintaining novelty.

The study confirms the cognitive metaphor theory hypothesis that conceptual metaphors function as stable meaning mappings that persist over time but are developed in poetic language through the tactics of extending, elaborating, questioning, and composing.

TABLE OF CONTENTS

ANNOTATION.....	29
GENERAL DESCRIPTION OF THE DISSERTATION	31
Relevance of the Topic.....	31
Contributions of the Dissertation	31
Data Sources.....	32
Theoretical Framework and Methods.....	32
Structure of the Study	33
PRELIMINARY WORK	34
Scientific Projects	34
Scholarly Publications	34
Scientific Conferences and Seminars	34
DOCTORAL THESIS SUMMARY	36
Chapter 1. Metaphor: Theoretical Framework	36
Chapter 2: Quantitative Analysis of Nature Phenomena Concepts in the “The Corpus of 20th Century Latvian Poetry”.....	38
Chapter 3: Use of Nature Phenomena Metaphors in the “Corpus of 20th-Century Latvian Poetry” in the Context of Conceptual Metaphor Theory.....	41
CONCLUSIONS	45
BIBLIOGRAPHY	48

GENERAL DESCRIPTION OF THE DISSERTATION

Relevance of the Topic

This dissertation examines metaphors in 20th-century Latvian poetry using methods that so far have been rarely applied in Latvian literary studies. The analysis is conducted within the framework of conceptual metaphor theory and employs statistical word frequency and digital quantitative and qualitative text analysis methods. By integrating these methodologies, the study offers an innovative perspective on the traditional literary criticism issue of imagery originality. Counting lexical mentions provides insights into the popularity of concepts over time, while conceptual metaphor theory offers a framework for interpreting the phenomenon of metaphor originality. During the research process, a poetry corpus of 389 works was created, which is available for future studies.

The use of computational methods in text analysis is becoming increasingly accessible, enabling literary researchers to employ simpler techniques as tools in their daily work. The word-counting method used in this study has been refined within the digital humanities since the mid-20th century, but it has rarely been applied in Latvian literary studies, especially for large text corpora. In contrast, conceptual metaphor theory has been relatively frequently used in Latvia since the early 21st century, but not in literary studies. While the theory often focuses on everyday language and discourses in media, advertising, and politics, its framework can sometimes be too broad for analyzing poetic metaphors (e.g., lacking detailed classifications of trope types). Nevertheless, its structural view of metaphor as a cognitive phenomenon, creating conceptual meaning hierarchies and networks, is useful for systematizing empirical observations of metaphor usage and interpreting innovative imagery in literature.

Contributions of the Dissertation

The doctoral thesis explores metaphor in 20th-century Latvian poetry using methods that have been sparsely applied in Latvian literary studies to date. It utilizes statistical word frequency analysis and digital quantitative and qualitative text analysis techniques, which provide an innovative perspective on the traditionally established issue of image originality in literary criticism. The analysis of metaphor is carried out within the framework of conceptual metaphor theory, which has been little applied in Latvia to the analysis of poetic metaphor. During the course of the thesis, a poetry corpus consisting of 389 works was compiled (“The Corpus of 20th Century Latvian Poetry” or “Corpus of Latvian Poetry”).

The dissertation contributes to Latvian literary studies in three main ways:

- **Methodological Innovation:** The methodological groundwork for statistical and digital analysis of poetry corpora serves as a basis for further refinement of these methods in Latvia. The digitized poetry text corpus prepared during the research will be available for future studies;
- **Empirical Insights:** The statistical analysis of the 20th-century poetry corpus provides comparative data on the frequency of lexemes related to natural phenomena, allowing for observations of characteristic semantic fields and their variations over time;
- **Case Study:** A diachronic case study of metaphorical expressions associated with the lexeme “snow” tests the hypothesis of cognitive metaphor theory regarding the conceptual basis of poetic metaphors. The study demonstrates variations in the typical and creative use of conceptual metaphors and explores various strategies poets employ to create innovative metaphors.

Data Sources

A data set “Corpus of Latvian Poetry” was created for this study, comprising the first editions of 389 Latvian poetry collections published between 1920 and 1999. Five works were selected from each year, except for years lacking sufficient collections meeting the criteria. The selection aimed to create a representative sample while prioritizing widely recognized authors, debut collections, and a gender balance among authors. The sample is statistically representative for analyzing the development of poetry and the use of tropes, as verified against the total number of publications in each decade. Initial selection relied on Helēna Akatova’s *Latviešu dzejoļu krājumu rādītājs [Index of Latvian Poetry Collections]* (Akatova 2010).

Theoretical Framework and Methods

The study is grounded in conceptual metaphor theory, developed within cognitive linguistics, particularly the contributions of George Lakoff, Mark Johnson, Mark Turner, Zoltán Kövecses, and Joseph Grady. Empirical research employs digital quantitative and qualitative methods.

In the thesis, conceptual metaphors are defined as semantic mappings of source domain and target domain (also referred to as networks) for which numerous examples of metaphorical language expressions can be found in empirical research. Metaphorical expressions may contain concepts related to various levels of the hierarchical network of conceptual metaphors – ranging from general and frequently used ones to rarer ones; the latter can be seen as creative extensions or elaborations of conceptual metaphors. The creation of poetic metaphors involves the elaboration, extension, questioning, and construction compound metaphors (composing). Cognitive metaphors are characterized by

their longevity, while metaphorical expressions may gain or lose relevance in the discourse of poetry over time. Cognitive metaphor theory helps to explain this process and offers principles for structuring metaphorical mappings.

The dissertation employs mixed-methods research, combining quantitative and qualitative analysis of textual units. Statistical analysis determines the absolute, relative, and document-level frequencies of lexeme mentions. In addition to lexemes, compounds and word combinations are analyzed. Content analysis methods are used for case studies, with term mentions evaluated and counted using corpus analysis tools.

Structure of the Study

The dissertation consists of an introduction, three chapters, and conclusions, followed by a bibliography, a list of publications and conference presentations, and two appendices.

The Introduction outlines the research objectives, relevance, goals, and the data corpus used. Chapter 1 defines the concept of metaphor, provides a historical context for metaphor interpretation, and explains the theoretical framework of conceptual metaphor theory. The chapter also includes a discussion of cognitive metaphor theory's place in cognitive science and a review of its relevance to poetic metaphors. Chapter 2 focuses on the quantitative analysis of the poetry corpus and the interpretation of results, detailing the methodology and visual analysis of lexeme frequencies. Chapter 3 explores the representation of nature in Latvian poetry, detailing the use of natural phenomena as both realistic and metaphorical concepts, and includes an in-depth qualitative analysis of metaphors associated with the lexeme "snow". The Conclusions summarize the main findings of the empirical research. The dissertation concludes with a bibliography, a glossary of terms related to the theoretical framework, and two appendices: a comprehensive list of metaphorical uses of "snow" and a glossary of key terms.

PRELIMINARY WORK

Scientific Projects

2023–2024: State research programme “Letonika – Fostering a Latvian and European Society”, project “Narrative, Form and Voice: Embeddedness of Literature in Culture and Society” (Nr. VPP-LETONIKA-2022/3-0003), head of the project: *Dr. philol.* Eva Eglāja-Kristšone).

Scholarly Publications

- Baklāne, Anda; Kristšone, Eva-Eglāja; Saulespurēns, Valdis (2024). Pilsētas transportlīdzekļi latviešu senākajos romānos [Urban vehicles in early Latvian novels]. *Latvijas Nacionālā bibliotēka. Zinātniskie raksti, Nr. 12 (XXXII). Tuvlasījums – tāllasījums*, 65.–96. lpp.
- Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis (2023). Tracing the proliferation of Socialist Realism doctrine in Latvian periodicals: Case study of “Literature and Art” and “The Flag”. *Digital Humanities in the Nordic and Baltic Countries Publications*, Vol. 5, No. 1, pp. 328–343.
- Baklāne, Anda, Saulespurēns, Valdis (2022). Leksiskās daudzveidības kvantitatīvā analīze latviešu prozas izpētē [Quantitative analysis of lexical diversity in the study of Latvian prose]. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*, Nr. 27, 330.–345. lpp.
- Baklāne, Anda (2017). Latviešu 20. un 21. gadsimta dzejas vārdu krājumi statistiskā griezumā: pētījuma metodoloģija un provizoriskie rezultāti [Lexical repertoires of 20th and 21st century Latvian poetry in statistical perspective: Research Methodology and preliminary results]. *Letonica: humanitāro zinātņu žurnāls*, Nr. 35, 82.–102. lpp.

Scientific Conferences and Seminars

- Baklāne, Anda. *Dzīvas būtnes, tēli, simboli: dzīvnieki Imanta Ziedoņa dzejā* [Living Beings, Figures, Symbols: Animals in Imants Ziedonis' Poetry]. Augšanas testaments. Imantam Ziedonim. Durbe, 29.08.2023.
- Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis. *Tracing the proliferation of socialist realism doctrine in Latvian periodicals: A case study of “Literature and Art” and “The Flag.”* Digital Humanities in the Nordic and Baltic Countries 2023: Sustainability, Environment, Community, Data. University of Oslo, University of Bergen, University of Stavanger, Online, 08–14.03.2023.
- Baklāne, Anda. *Semantic domains of fire and ice in Latvian 20th-century poetry: Comparison of manual annotation of metaphors and Word2Vec word*

- associations*. Digital Humanities Estonia: Shifts in language and culture. Tallinn University, 05.10.2022.
- Baklāne, Anda; Saulespurēns Valdis. *Detection of the target domain of conceptual metaphors in Latvian poetry: exploring the effectiveness of Word2Vec and Bert models*. Digital Humanities in the Nordic and Baltic Countries 2022: Digital humanities in action. Uppsala University, 17.03.2022.
  - Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis. *Towards modelling text mining services for digital collections: the case of Latvian Prose Counter*. LIBER 2021 Conference. Online, 25.06.2021.
  - Baklāne, Anda. *What's missing in this picture? Political change and word-scapes of Latvian poetry*. Digital Humanities in the Nordic Countries 2017. Gothenburg, 14.–17.03.2017.
  - Baklāne, Anda. *Mining emotions in Latvian poetry*. Umeå University, HumLab Talks, 03.03.2019.

DOCTORAL THESIS SUMMARY

Chapter 1. Metaphor: Theoretical Framework

Chapter 1 overviews the definition, history, and metaphor theory. Subchapter 1.1 examines the historical understanding of the concept of metaphor in the Western tradition of thought and its treatment in Latvian literary studies. Subchapter 1.2 focuses on the review of cognitive metaphor theory, particularly emphasizing the contributions of George Lakoff. Subchapters 1.3–1.6 discuss aspects of metaphor that are particularly relevant for diachronic analysis, including metaphor networks, the historical development of metaphors, and strategies for creating innovative poetic metaphors. The research tradition on metaphor reveals variations in its interpretation; the differences are linked to several debated topics: the position of metaphor within the system of tropes (broader and narrower definitions, classification nuances), its functions and role in language, issues of conventional and “dead” metaphors, and questions concerning the scope of metaphor (e.g., metaphor as a word, phrase, or broader discursive unit).

Subchapter 1.1: Definition and Characterization of Metaphor. This subchapter explores various authors' interpretations of metaphor from historical to modern perspectives. Reviews of the historical understanding of metaphor often begin with Aristotle's definition in *Poetics*: “Metaphor is the transfer of meaning from genus to species, species to genus, species to species, or based on similarity” (Aristotle 2008: 1457b). Aristotle's understanding of metaphor – as “unusual words” – forms the basis of a long tradition of metaphor explanation (Katz 2010). Founders of cognitive metaphor theory, Lakoff and Johnson, contrast their approach with this tradition (Lakoff, Johnson 1980, 1999; Lakoff 1987). They assert that in the Western philosophical tradition, metaphor has been of peripheral interest, relegated to an ornamental role, viewed as a specific technique of poetics and rhetoric. From a cognitive perspective, however, metaphor permeates all language and manifests in action and thought.

Looking more closely at the history of metaphor theory, one finds that the idea of metaphor's significance in language and thought was not entirely new in the 20th century. It can be seen in the works of Giambattista Vico, Jean-Jacques Rousseau, and Benjamin Humphrey Smart, gaining particular popularity in the 1830s when linguists, philosophers, and literary scholars explored the origins of language. A hypothesis emerged that language was initially poetic (Burkhard, Nerlich 2010).

Approaches to metaphor in the 20th century show increasing interest in metaphor not only as a transfer of meaning at the word level but also at the level of sentence and discourse. In literary theory, these aspects of metaphor are examined by the founder of the New Criticism movement, Ivor Armstrong Richards (Richards 1936), and in philosophy by Paul Ricoeur (Ricoeur 2003).

These authors provide reference points for discussions about metaphor within their disciplines. Roger M. White has extensively critiqued approaches to metaphor as merely “a metaphorical word” (White 1996).

In Latvia, scholars who have written about metaphor include Kārlis Dziļleja (1949), Vitolds Valeinis (1961, 2007), Janīna Kursīte (1996, 2002), Ina Druviēte (1992), Valdis Ķikāns (2007), Ausma Grīnvalde (1979, 1998), and others. These authors’ definitions vary in how broadly they interpret metaphor – as a transfer of meaning in a broad sense or narrowly as a trope distinct from other meaning-transfer tropes like metonymy or personification. In this work, metaphor is treated as a trope based on real or attributed similarity or analogy, encompassing classic metaphor and its derivatives (indirect metaphors), as well as simile, allegory, parallelism, personification, anthropomorphism, zoomorphism, and symbol. Metonymy (including synecdoche) is considered when it is part of the metaphorical structure being studied. The broad treatment of metaphor in this work is grounded in cognitive theory, which posits that metaphor is primarily a cognitive, pre-linguistic property of concepts, allowing diverse manifestations in language, including lexical variations within a single concept or semantic field and stylistic variations in constructing various tropes.

Subchapter 1.2: Cognitive Metaphor Theory. This subchapter provides an overview of the basic principles of cognitive metaphor theory and elaborates on the contributions of Lakoff and Johnson, who developed a branch of the theory called conceptual metaphor theory. The chapter begins with a review of how cognitive metaphor theory has been applied in humanities and social science research in Latvia. It also touches on social sciences to offer a more comprehensive view of the theory’s adoption. Cognitive metaphor theory is characterized by interdisciplinarity and applies to various fields where language and the perception of non-verbal sign systems are studied. Consequently, related research often crosses disciplinary boundaries. In Latvia, cognitive theory has been popularized by Jurgis Šķilters (Šķilters, 2008) and Anita Načisčione (Naciscione, 2010), with publications by Anna Kalve (2012), Elina Krasovska (2013), Ieva Kuplā (2013), Laila Vācere (2012), and others.

Cognitive metaphor theory belongs to the disciplines of cognitive science, cognitive linguistics, and cognitive stylistics. This theory examines metaphor as a cognitive phenomenon that structures human thought and is grounded in physical experience. It emphasizes that language is not autonomous but closely tied to other cognitive processes, and linguistic knowledge develops through its use rather than through formal representations of grammar and meaning. While Lakoff and Johnson’s theory has been revised and refined over time, several interconnected core postulates of cognitive metaphor theory remain constant: thought is structured through metaphor; metaphor is grounded in physical experience; and metaphor influences worldview (and can be ideological).

Metaphor, in cognitive theory, is not only a linguistic phenomenon but also a cognitive one. The first level of experience conceptualization is formed

by image schemas, which are hierarchically subordinated to conceptual metaphors of various levels. These metaphors organize experience and structure the collective linguistic and cultural knowledge of society. A systematic pattern is observable in metaphor repertoires: mappings between source and target domains define and structure the entire set of human experience and knowledge. Most metaphors are characterized by a certain directionality, where the source domain is tangible, and the target domain is an abstract experience. Not all metaphors can be traced back to conceptual metaphors. For instance, idioms rooted in specific historical realities and deliberately constructed metaphors in literary works may diverge from the conventional.

In cognitive theory, there are also other structures of experiential domains. Joseph Grady distinguishes between primary and complex metaphors (Grady 1997); the meaning of the concept of primary metaphors partly overlaps with the meaning of the concept of image schemas. In the context of Eleanor Rosch's categorization theory, one can talk about three levels of category hierarchy – superordinate, basic-level, and subordinate categories, where basic-level (mid-level) categories are most directly related to human everyday life experiences (Lakoff 1987). The approaches of Lakoff, Grady, and Rosch each reveal an important aspect of metaphor structure – grounding in human perception and cognition (image schemas), grounding in everyday experience (basic level), and the formation of complex metaphors from multiple elements (primary and complex metaphors). These aspects also provide insights into the interpretation of metaphor originality, drawing attention to the components of complex metaphors, the degree of abstraction and detail, and deviation from the average (typical and mundane).

Metaphors not only organize thinking but also influence worldviews, including reflecting the ideological stance of society. A metaphor represents a phenomenon in a particular way. Thus, it can be used to positively or negatively influence one's view of a person, phenomenon, or situation. In poetic language, the ideological context in which a particular system of images and aesthetics has crystallized can turn the images into symbols of ideology, reducing the possibility of using them neutrally.

Chapter 2: Quantitative Analysis of Nature Phenomena Concepts in the “The Corpus of 20th Century Latvian Poetry”

This chapter focuses on the digital and quantitative research aspects of the study. It explores the application of these methods in Latvia and provides an overview of the basic principles of word frequency analysis as a methodology. Finally, it presents statistical analysis results of nature-related concepts using charts and explanatory comments.

Subchapter 2.1: The Use of Digital Research Methods in Humanities and Social Sciences in Latvia. The author highlights the development of the discipline in Latvia, starting with the use of statistical and computational methods

in linguistics, popularized in works such as linguist Sarma Kļaviņa's textbook *Statistical Methods in Linguistics* (Kļaviņa 1968) and literary critic Kārlis Ozoliņš' articles on cybernetics (e.g., Ozoliņš 1966). Later contributions include literature and folklore researcher Janīna Kursīte's use of mathematical statistics in poetry analysis (Kursīte 1988) and literary scholar Ausma Grīnvalde's research on poetic metaphorization (Grīnvalde 1998).

In the 21st century, natural language processing and computational linguistics became the foundation of digital text analysis research. Developments in computational linguistics in Latvia are showcased in publications like *Human Language Technologies – The Baltic Perspective* (Skadiņa, Vasiļjevs 2010) and *Latviešu valoda digitālajā vidē [Latvian Language in the Digital Environment]* (Auziņa 2012). The development of digital humanities in Latvia has been fostered by institutional collaboration and research projects, as reflected in thematic issue of the journal *Letonica Digitālās humanitārās zinātnes Latvijā [Digital Humanities in Latvia]* (Laime, Baklāne, Reinsone 2022) and Volume 12 of the Latvian National Library's Scientific Papers series, *Tuvlasījums – Tāllasījums [Close Reading – Distant Reading]* (Baklāne, Eglāja-Kristsons 2024).

Using digital methods, Maija Kāle studied the language of social networks in Latvia (Kāle, Agbozo 2020; Kāle, Rikters 2023). Līga Romāne-Kalniņa analyzed Baltic presidents' speeches using word frequency analysis (Romāne-Kalniņa 2022). Andželika Juško-Štekele applied content analysis methods to study obituaries of Krišjānis Barons (Juško-Štekele 2016). Anda Baklāne and Valdis Saulespurēns conducted pilot studies testing the suitability of text analysis methods adapted for English for use with Latvian-language data. These studies include keyword frequency in poetry and prose, lexical diversity in novels, and phrase repetition in periodicals (Baklāne 2017; Baklāne, Saulespurēns 2022, 2023, 2024; Kristsons, Baklāne, Saulespurēns 2024).

Subchapter 2.2: Statistical Analysis of Concept Mentions as a Method.

This subchapter outlines the methodologies of text analysis in digital humanities, which enable text mining (related terms include “macronalysis” and “distant reading”), word frequency analysis, stylometry, and topic modelling (Graham 2016; Jockers 2013; Moretti 2013). These approaches are useful for automated data processing, revealing textual structures or trends that are difficult to detect through manual analysis. Word counting is one of the oldest and simplest digital research methods, historically developed for corpus linguistics needs. Combining quantitative methods with qualitative analysis allows researchers to deepen their understanding of language usage in literary works.

It is crucial to define what constitutes a countable unit – word form, lemma, stem, lexeme, phrase, etc. Depending on the chosen approach, results will vary, revealing different aspects of a word or meaning. Challenges in achieving precise results include variations in word forms, identifying synonyms, and inconsistencies in word transcription (Brezina 2018). To ensure accurate results in word frequency analysis, all grammatical forms of a word must be accounted

for. This can be achieved by using word stems or lemmas as subjects of study. Stem-based analysis is a more robust technique, allowing the use of a plain-text corpus without morphological annotation. This approach identifies and counts all symbol strings matching the entered query string (stem or other). Lemmatization and morphological annotation, on the other hand, enable text annotation by identifying base forms of words, thus automatically recognizing all grammatical forms, even those involving sound changes.

For data analysis and visualization in this study, two tools were used: the corpus analysis suite *NoSketchEngine* (available in the Latvian National Library instance at korpuss.lnb.lv) for concordance creation and text analysis, and basic word frequency counting and visualization methods using the *Python* programming language.

Simple word frequency counts offer limited value without context. A number alone does not indicate whether the frequency is high or low. Usage frequency can be compared to other vocabularies, but it is not immediately clear which words or datasets should serve as reference points. In this study, contextual information about usage frequency is provided through two parameters. First, the concepts are compared to each other to determine which natural phenomena are mentioned more or less frequently in the corpus. This includes absolute frequency, relative frequency (mentions divided by text length), and the number of collections where the concept appears. Second, frequency trends are compared over time.

Subchapter 2.3: Statistical Indicators of Nature Phenomena Mentions in the “The Corpus of Latvian Poetry”. This subchapter presents the results of the study’s quantitative analysis. It consists of two parts. Subchapter 2.3.1 analyzes the frequency of the nature concepts mentioned, which is a key component of the study. Subchapter 2.3.2 examines results from analyzing compounds containing the stems of the nature phenomena concepts under study. The data are visualized in charts, and the text provides a detailed breakdown of mention distribution across different collections.

Among the studied concepts, the most frequently mentioned natural phenomena are “wind” (8,615 mentions), “snow” (3,268), “cloud” (2,551), and “rain” (2,134). Less frequently mentioned are phenomena such as “lightning” (691 mentions), “storm” (646), “blizzard” (606), and “thunder” (552). Rare mentions include “rainbow” (257), “hail” (216), “rime” (157), “thaw” (60), “snowflake” (68), and “ice flower” (44). Among seasons, the most frequently mentioned is “autumn” (3,511 mentions), followed by “summer” (2,680), “winter” (2,140), and “spring” (2,114). Autumn was the most popular season in most years, although other seasons were relatively more frequently mentioned in some years.

When evaluating concept popularity, it is important to consider alternative lexemes used to denote the concept. For example, “rainbow” may also be called “*dardedze*,” while “spring” was often referred to as “*ziedonis*” in the early 20th century.

Frequency statistics show that the total number of mentions fluctuates over time, with peaks and troughs dependent on specific collections. A significant decline in all nature imagery usage is observed in the 1950s and 1990s, suggesting that political changes may influence poetic imagery. Some natural phenomena were particularly popular in specific periods: “wind” in the early 20th century, “fog” in the 1920s, and “rain” in the 1970s and 1980s. Often, increases in mention frequency are tied to the significance of a concept in specific authors’ works. For instance, the lexeme “storm” is particularly important for Aspazija and Viktors Eglītis, “cloud” for Aleksandrs Čaks and Velga Krīle, and “lightning” for Velga Krīle and Jānis Peters.

Changes in absolute mention frequency may also relate to varying data volumes across years. While text length differences can affect mention counts, the relative frequency trends generally reflect absolute count fluctuations. In cases where absolute and relative indicators show significantly divergent trends, an atypical volume of collections is noted for that year.

Chapter 3: Use of Nature Phenomena Metaphors in the “Corpus of 20th-Century Latvian Poetry” in the Context of Conceptual Metaphor Theory

This chapter analyzes the use of nature tropes in Latvian poetry. It first provides an overview of previous research on Latvian poetry, revealing that the analysis of nature imagery, as part of metaphor and symbol studies, has been a relevant topic since the early 20th century. Furthermore, the chapter examines metaphors related to natural phenomena in the “Corpus of Latvian Poetry,” distinguishing between nature as a metaphor’s target domain and its source domain. The main focus is on analyzing nature imagery as a source domain for conceptual metaphors, with particular attention to the multi-layered use of snow imagery, which integrates metaphor systems such as those for emotions, temperature, the human life cycle, and colors.

Subchapter 3.1: The Theme of Nature Representation in the Reception of Latvian Poetry. The author reviews the interpretation of nature imagery in the reception of Latvian poetry. Nature representation in Latvian prose and poetry is a broad and diverse theme that researchers have approached from various perspectives, including poetics, stylistics, and ecocriticism. Nature imagery holds a significant place in Latvian folk songs (Kursīte 2020), and many literary scholars have written about nature motifs, such as tropes in Rainis’s poetry (Kursīte 1996) and Ojārs Vācietis’s works (Ķikāns 2007). Already in the 20th century, critics discussed the reality and symbolism of nature imagery, emphasizing originality and the issue of clichéd motifs, as seen in Roberts Kļaušņš’s analysis of Fricis Bārda (Kļaušņš 1924).

In the 1960s and 1970s, Vitolds Valeinis encouraged a creative approach to nature imagery while avoiding decadence and excessive impressionism (e.g., Valeinis 1956).

Ruta Veidemane (Veidemane 1976) addressed issues of symbolism renewal and innovation, emphasizing the need to create new meanings for traditional nature imagery while avoiding aesthetic fetishism.

In the 21st century, nature representation in literature has also been examined within postcolonialism and ecocriticism, focusing on the interaction between nature and humanity. An intentional eco-poetic reading is found in Marian Rižijs' article on Egils Plaudis' collection *Pelnu deja* [*Ash Dance*] (Rižijs 2013). The topics discussed in this dissertation are similar to Māra Grudule's study of rain imagery in Māris Čaklais' 1960s–1980s lyrics (Grudule 2013).

Subchapter 3.2: Natural Phenomena in the Depiction of Surroundings.

This subchapter explores the diverse functions of nature imagery in poetry. In Latvian poetry, nature imagery often serves as a source domain for metaphors that express target domains such as life, the passage of time, love, and other feelings and emotions. However, natural phenomena can also be central to the narrative, describing their beauty, grandeur, or monotony. Nature representation can be empirical, portraying real weather conditions, or instrumental, using nature imagery to create an emotional background or construct artistic metaphors.

Realistic depictions of nature are often found in historical poems, such as those about World War II, where snow and blood imagery create dramatic effects. In such cases, nature serves both as a reflection of reality and a means of emphasizing tragic experiences. References to unusual weather conditions may be linked to unusual weather conditions in reality (such as an unusually early winter, a warm winter, etc.).

Nature is often the central subject of a poem, described richly with figurative language. Depending on the poet's intent, style, or genre, the characterization of nature may be more or less figurative, but most examples in the "Corpus of Latvian Poetry" describe nature using tropes. Subchapter 3.2.2 delves deeper into micro-metaphors associated with the lexemes "snow" and "rain." Frequently used techniques in constructing tropes include personification and anthropomorphism, especially in early 20th-century poetry, such as in Aspazija's works, where autumn and winter are depicted as negative forces linked to death and the loss of hope (Aspazija 1920). Often, nature is interpreted as a means of expressing human emotions, creating parallels between nature cycles and the inner world of humans. Given the poetic image's ambiguity and multiplicity of meanings, the transfer of meaning is not always straightforward, often only inferred or speculatively attributed. In the second half of the 20th century, poets recognized that nature imagery often became clichés and transformed them, creating new meanings or emphasizing their symbolic role in poetry.

Subchapter 3.3: Natural Phenomena Tropes as Source Domains for Conceptual Metaphors. This subchapter examines typical conceptual metaphors derived from natural phenomena. Nature phenomena often serve as source domains in poetry, generating extensive networks of derived metaphors. Systems of metaphorical mappings for natural phenomena as source domains include

target domains such as emotions and feelings, states and moods, relationships between people, life and death, ethical and religious concepts. These mappings are also often connected with temperature and color metaphor systems and can be expanded or combined with other conceptual metaphor systems through extensions or composite metaphors. The metaphor repertoire in poetry is significantly influenced by the “great chain of being” metaphor system, which posits that natural and artificial objects, plants, and animals as source domains can be used to discuss humans, societies, the universe, and God (Lakoff & Turner 1989; Kövecses 2010, 2022).

General conceptual (primary) metaphors such as EMOTIONS/FEELINGS ARE TEMPERATURE, EMOTIONS/FEELINGS ARE NATURAL PHENOMENA, and the subconscious is natural phenomena branch into derivative (composite) metaphors like POSITIVE EMOTIONS ARE SUNNY WEATHER, LONELINESS IS SNOW, and BAD MEMORIES ARE TRAMPLED SNOW. The primary metaphor LIFE IS THE CYCLE OF SEASONS branches into metaphors such as SPRING IS YOUTH, OLD AGE IS AUTUMN, and GRAY HAIR IS SNOW IN THE HAIR. The broader metaphor DIFFICULTIES ARE UNPLEASANT NATURAL PHENOMENA leads to derivatives such as DIFFICULTIES ARE SNOWDRIFTS and DIFFICULTIES ARE BLIZZARDS. Primary conceptual metaphors such as CHANGES IN THE HUMAN MIND ARE CHANGES IN THE PHYSICAL WORLD and CHANGES IN SOCIETY ARE CHANGES IN THE PHYSICAL WORLD lead to derivatives like LOSS OF FREEDOM IS FREEZING and REGAINING FREEDOM IS ICE MELTING.

The metaphor of fire is part of a broader metaphor network where emotions such as anger, passion, and love are contrasted with “cold” or “icy” emotions. Natural phenomena rarely exhibit inherent heat; rather, the “heat” of passion is represented by fire or natural phenomena of high intensity (e.g., storms, blizzards, heavy rain, floods, or rapid spring onset). Fire metaphors encompass both heat and intensity, allowing for the interpretation of various intense phenomena as “hot.” Conversely, more natural phenomena represent coldness—ice, snow, frost, rime, etc. These source domains convey love lost, an inability to find love, loneliness, or broader human indifference.

Subchapter 3.4: The Diachronic Perspective of Snow Metaphors – A Case Study. This subchapter presents a qualitative analysis of mentions of the lexeme “snow,” identifying several groups of target domains associated with these metaphors. Snow is linked with white color, ethical purity, and clarity, as well as with life’s difficulties, love lost and deprivation, sleep, forgetting, and death. In more positive contexts, “snow” is associated with comfort, beauty, and silence. At a more detailed level, conceptual metaphors about snow are developed through snow falling, melting, footprints in the snow, and more.

Initial studies of seasons and natural phenomena suggested that the conceptual metaphors DEATH IS COLDNESS and LIFE IS THE CYCLE OF SEASONS might dominate the semantic field of the lexeme “snow.” However, detailed analysis confirms that even more prevalent are the conceptual metaphors DIFFICULTIES

ARE COLDNESS and THE ABSENCE OF LOVE IS COLDNESS. Similarly, significant are conceptual metaphors related not to the coldness of snow but to its whiteness: WHITE THINGS ARE SNOW, and THE ETHICAL IDEAL IS SNOW. By extending snow metaphors with changes in physical state or kinesthetic aspects, poets have created new nuances of meaning. Snow as a substance that covers things, its melting, falling, swirling, or compacting into drifts creates associations that deviate significantly from typical mappings associated with snow.

“Snow” as a source domain for white color is one of the most frequently used metaphors in poetry, comparing physical objects with snow’s whiteness and using it in abstract ethical and aesthetic contexts. Its frequent use across different periods (especially in the 1930s–1960s) risks forming clichés, particularly in conventional metaphors like GRAY HAIR IS SNOW. Initially, the white snow metaphor was associated with distant, unattainable ideals (e.g., snow on mountain peaks). Still, over time, it has become more personal and relatable, aligning with everyday human experiences.

The conceptual metaphor DIFFICULTIES ARE COLD is common, and its use is based on the experience of local climatic conditions – cold is associated with physical and emotional difficulties, mobility restrictions, freezing, and oppression. This metaphor is often narrowed down by the mapping DIFFICULTIES ARE SNOW, where snow symbolizes barriers, obstacles, or isolation. Over time, the semantic field of “snow” gradually becomes more abstract, moving from concrete associations with winter conditions to symbolic uses representing life’s difficulties, rhythm, or the dimensions of existence and non-existence.

The conceptual metaphor DEATH IS SNOW is linked to several metaphorical mappings, including DEATH IS COLD and LIFE IS THE CYCLE OF SEASONS. The image of snow in poetry is also closely associated with the semantics of lying down, covering, and hiding, highlighting death as the loss of consciousness, forgetting, but sometimes also as comfort and protection. This semantic diversity creates an ambivalent symbolism, where snow can be both threatening and oppressive, as well as soothing and liberating. A stream or living nature hidden under snow and ice can powerfully symbolize the return of life energy or spiritual freedom; in the late 1980s and early 1990s, several poets used this motif to write about oppression under the Soviet regime.

Melting snow can be associated with something irreversibly disappearing, paralleling human life’s transience and its inevitable end. Snow melting metaphors are also used as a continuation of other mappings; for example, in the conceptual metaphor HIDING IS SNOWING, the melting of snow signifies the revelation of hidden things, while in the mappings ABSENCE OF LOVE IS SNOW, SADNESS IS SNOW, INDIFFERENCE IS SNOW, the melting of snow means yielding to feelings, crying, and liberation – liberation from stiffness and heaviness. Thus, it can be observed that the semantic field of snow metaphors forms thematic mappings that function as narratives, consolidating various aspects of snow that are relevant to the representation of certain target domains.

CONCLUSIONS

1. A detailed exploration of the statistical results and analytical visualizations of natural phenomena mentions allows for a clear distinction between frequently and infrequently used concepts. Terms for seasons such as “winter,” “summer,” “spring,” and “autumn,” as well as natural phenomena like “wind,” “snow,” “rain,” “fog,” “cloud,” and “ice,” are systematically used throughout the survey period, appearing every year in nearly all books. In contrast, lexemes like “snowflake,” “frost flower,” “lightning,” “thunder,” “storm,” “whirlwind,” “rime,” “hail,” and “thaw” are mentioned significantly less frequently, not every year, and not in all authors' books. Examining lexemes' absolute and relative frequency over time reveals stochastic dynamics and consistent rises and falls in mentions, where trends can only occasionally be identified. A particularly pronounced decline in using all studied natural phenomena concepts is observed in the early 1950s and the 1990s. The decline in the 1950s is partly related to fewer poetry books, but this does not fully explain the trend in all cases.
2. The analysis of mention frequency provides benchmarks for evaluating frequent and infrequent use. For instance, the most common lexeme among the studied concepts, “wind,” appears in the corpus texts 44–222 times per year. Other relatively frequently used terms for natural phenomena – “snow,” “cloud,” “rain,” “fog,” “storm,” and “ice” – reach annual maxima of 95, 81, 79, 77, 57, and 39 mentions, respectively. Less frequently used lexemes like “lightning,” “blizzard,” and “thunder” show annual maxima of 37, 31, and 23 mentions. Even rarer are lexemes like “rainbow,” “thaw,” “snowflake,” and “frost flower,” with annual maxima of 10, 6, 5, and 3 mentions, respectively. Some less frequently mentioned natural phenomena, such as “frost flower” and “lightning,” experienced popularity increases during specific periods: “frost flower” in the 1950s and 1960s and “lightning” in the 1960s–1980s. The lexeme “fog” was relatively widespread until World War II, while “rain” gained popularity in the 1970s.
3. Individual collections and authors significantly influence changes in the frequency of specific lexemes. A single author who prefers a specific concept can determine the statistical representation for an entire year. For more frequently used concepts, the statistics for a given year are often elevated by one or two authors out of five. Fluctuations in mentions are associated with the intensive use of repetition as an artistic technique and with the motif's significance in a collection. They are also partly related to the varying volume of data over the years: more extensive collections of poems are more likely to result in more mentions for specific lexemes, and vice versa. To minimize this factor's impact, relative frequency measurements were conducted. Results demonstrated that relative frequency dynamics largely

mirror absolute counts, with exceptions usually tied to atypically high or low total text lengths in a given year.

4. Differences in mention frequency reflect concepts' varying semantic capacity and cultural significance. These differences can also be interpreted in the context of cognitive linguistics concepts such as conceptual metaphors, primary metaphors, and basic-level categories. Frequently mentioned concepts denote phenomena more commonly encountered in individual daily life or collective human reality, representing the level of generalization closest to everyday experience and cognition (basic level). More unusual and creative imagery is linked to rarer phenomena or categorization levels that are either more general (abstract) or narrower (specialized) than the basic level. Both frequently and infrequently mentioned concepts serve as source domains for metaphors. The semantic capacity of more frequently used concepts is broader, encompassing a wider range of target domains. When tied to the semantic field of conceptual metaphors, infrequently used concepts serve as tools for detailing and extending broader metaphors. Thus, within semantic fields, conceptual networks emerge, with hierarchical relationships often observed between more general, frequently used concepts and rarer, detailed instances (e.g., "wind" – "northern wind," "storm"; "snow" – "snowflake," "snowdrift").
5. Analyzing the target domains of the concept "snow" reveals that the most frequently used target domains are typically actualized 1–4 times per year (some years, not at all), and no target domain appears more than 27 times in any decade. Even metaphorical expressions perceived as clichés are not actualized yearly in the corpus, and only a few instances represent frequent use across five collections. Metaphorical mentions are estimated to constitute over half of the total mentions in almost all years. However, precise percentages are difficult to determine since the presence of a metaphorical trope is often ambiguous, especially in contemporary poetry from the late 1960s onwards. Here, imagery is often created syntagmatically, with potential source and target domains mentioned sequentially in the poem, without clear indications of a metaphorical mapping. Considering this uncertainty, the proportion of target domain occurrences relative to lexeme mentions was estimated: from the 1920s to the 1990s, 17.9% – 42.4% of instances were metaphorical, with the lowest rate in the 1920s and the highest in the 1980s. A general trend of increasing metaphorical use until the 1980s and a decline in the 1990s (to the level of the 1970s) was observed.
6. In the case study of the concept of "snow," conceptual metaphors associated with this notion were identified. The most common target domains are "difficulties" (111 instances), "absence of love" (109 instances), "white color" (85 instances), "death" (75 instances), "ethical ideal" (68 instances), and "forgetting" (46 instances). Over time, the popularity of snow's association with death has declined, while its role as a symbol of ethical purity has

increased. Additionally, there is a trend toward interpreting snow imagery at a higher level of abstraction, allowing it to symbolize difficulties, life, and existence in general, and not just biological death and dormancy in winter but essence, eternity, and the afterlife. Sixty-six instances were categorized outside typical categories, and 33 instances had unclear meanings. Notably, from the 1920s to the 1960s, only 1–4 examples outside common categories were identified, while in the 1970s, 1980s, and 1990s, these numbers were 14, 30, and 10, respectively. The findings confirm that starting in the 1970s, the associative poetry tradition introduced greater freedom and ambiguity in constructing poetic meanings.

7. Examining the diachronic development of conceptual metaphor networks reveals that over 80 years, semantic fields have gradually transformed and expanded rather than being abruptly influenced by entirely unfamiliar conceptual mappings. Over time, “snow” has increasingly become a symbol of ethical purity and ideals, with poets associating it more frequently with the afterlife and eternity. Snow has been linked to the theme of love since the early 20th century, often as the opposite of traditional love symbols like heat and spring. Occasionally, it also holds positive associations with beauty and joy. This connection between love’s absence or presence and “snow” has remained relevant throughout the 20th century, with poets creating increasingly nuanced mappings of emotional experiences using various aspects of snow—falling, covering, melting, mud, snow water, and more.
8. The analysis of metaphorical expressions involving the concept of “snow” demonstrates that all creative metaphor formation strategies distinguished by George Lakoff and Mark Turner – extending, elaborating, questioning, and creating composite metaphors – are utilized. The traditional strategy of questioning metaphors to create ironic or paradoxical imagery is used less frequently. While a precise classification of examples of metaphor extension, elaboration, and composite metaphors was not the dissertation's focus, preliminary research suggests that formally distinguishing between extension and elaboration would be challenging. Both strategies involve the detailed development of a metaphor, but criteria for determining whether instances realize an already implicit potential or creatively expand it are lacking.

LITERATŪRAS SARAKSTS / BIBLIOGRAPHY

- Akatova, Helēna (2010). *Latviešu dzejoļu krājumu rādītājs*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.
- Archer, Dawn (ed.) (2016). *What's In a Word-list? Investigating Word Frequency and Keyword Extraction*. New York: Routledge.
- Aristotelis (2008). *Poētika*. Tulk. Augusts Ģezens, Ināras Ķemeris un Ojāra Lāma redakcijā. Rīga: Jāņa Rozes Apgāds.
- Aspazija (1920). Izplesti spārni. Digitalizēts no grām.: Aspazija (1986). *Kopoti raksti*. Rīga: Liesma.
- Auziņa, Ilze (red.) (2012). *Latviešu valoda digitālajā vidē: datorlingvistika: informatīvi izglītojoša semināru cikla materiāli: rakstu krājums*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
- Baklāne, Anda (2017). Latviešu 20. un 21. gadsimta dzejas vārdu krājumi statistiskā griezumā: pētījuma metodoloģija un provizoriskie rezultāti. *Letonica*, Nr. 35, 82.–103. lpp.
- Baklāne, Anda (2020). Neērtība putna priekšā. *Domuzīme*, Nr. 2, 57.–59. lpp.
- Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis (2022). Leksiskās daudzveidības kvantitatīvā analīze latviešu prozas izpētē. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Tiešsaiste: <https://dom.lndb.lv/data/obj/1035006>
- Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis (2023). Tracing the proliferation of Socialist Realism doctrine in Latvian periodicals: Case study of “Literature and Art” and “The Flag”. *Digital Humanities in the Nordic and Baltic Countries Publications.*, Vol. 5, No.1, pp. 328–343.
- Baklāne, Anda; Saulespurēns, Valdis (2024). Regīnas Ezeras prozas leksikas bagātība statistiskā griezumā. Ozoliņš, Jānis; Kārkla, Zita (red.). *Regīna Ezera: sievišķais subjekts, vide, stāstījums. Kolektīvā monogrāfija*. Izdevums sagatavošanā.
- Baklāne, Anda (2024). Piezīmes par dzīvnieku daudzveidību 20. gadsimta latviešu dzejā. *Strāva*, Nr. 11, 44.–57. lpp.
- Baklāne, Anda; Kristsons, Eva-Eglāja; Saulespurēns, Valdis (2024). Pilsētas transportlīdzekļi latviešu senākajos romānos. Baklāne, Anda; Eglāja-Kristsons, Eva (red.) *Zinātniskie raksti, Nr. 12 (XXXII). Tuvlasījums – Tāllasījums*. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 65.–96. lpp.
- Baklāne, Anda; Eglāja-Kristsons, Eva (red.) (2024). *Zinātniskie raksti, Nr. 12. (XXXII). Tuvlasījums – tāllasījums*. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka.
- Brezina, Vaclav (2018). *Statistics in Corpus Linguistics: A Practical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burkhardt, Armin; Nerlich, Brigitte (2010). Introduction. Eds. Burkhardt, Armin; Nerlich, Brigitte (eds.). *Tropical Truth(s): The Epistemology of Metaphor and Other Tropes*. Berlin, NY: Walter de Gruyter, pp. 3–20.
- Druviete, Ina (1992). Metafora sarunvalodā. *Valodas aktualitātes – 1991*. Rīga: Zinātne, 102.–110. lpp.
- Dziļleja, Kārlis (1949). *Poētika*. Lincoln: Gauja.

- Egle, Rudolfs (1939). K. Skalbes dzejas māksla. Skalbe, Kārlis. *Kopotī raksti*, 10. sēj. Rīga: J. Roze, 315.–333. lpp.
- Fauconnier, Gilles; Turner, Mark (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Gaile, Inga (1999). *Laiks bija iemilējies*. Rīga: Pētergailis.
- Grady, E. Joseph (1997). *Foundations of Meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes*. A Dissertation. Available: <http://escholarship.org/uc/item/3g9427m2#page-1> [accessed: 01.09.2016.].
- Graham, Shawn (2016). *Exploring Big Historical Data: The Historian's Macroscope*. London: Imperial College Press.
- Grīnvalde, Ausma (1979). Mūsdienu latviešu dzejas tēla metaforizācija. *Kritikas gadagrāmata VII*, 49.–60.lpp.
- Grīnvalde, Ausma (1998). Par dzejas metaforizācijas savdabību. *Aktuālas problēmas latviešu literatūras zinātnē: Rakstu krājums*, Nr. 4, 21.–26. lpp.
- Grots, Jānis (1946). *Rīta stunda. Dzejas*. Rīga: Grāmatu apgāds.
- Grudule, Māra (2013). Lietus tēls un daži tematiski loki Māra Čaklā 60.–80. gadu lirikā. Kubuliņa, Anda; Kalniņa, Ieva E. (sast.). *Ceļojums dzejnieku pasaulē. Māris Čaklais, Egils Plaudis*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts 39.–54. lpp.
- Jockers, Matthew (2013). *Macroanalysis: Digital Methods and Literary History*. Urbana: University of Illinois Press.
- Juško-Štekele, Andželika (2016). Konceptuālās metaforas Krišjānim Baronam veltītajos nekrologos. *Letonica*, Nr. 33. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, Folkloras un Mākslas institūts, 19.–28. lpp.
- Kalve, Anna (2012). *Konceptuālās metaforas fenomēns*. Promocijas darbs mākslas doktora zinātniskā grāda iegūšanai apakšnozarē “Kultūras teorija”. Rīga: Latvijas Kultūras Akadēmija.
- Katz, Albert N. (2011). Metaphor. Hogan, Patrick Colm (ed.) *The Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, pp. 483–486.
- Kāle, Maija; Agbozo, Ebenezer (2020). Healthy Food Depiction on Social Media: The Case of Kale on Twitter. *CEUR Workshop Proceedings*, Vol. 2865, pp. 51–62.
- Kāle, Maija; Rikters, Matīss (2023). The Future of Meat: Sentiment Analysis of Food Tweets. *Proceedings of the 11th International Workshop on Natural Language Processing for Social Media*.
- Klaustiņš, Roberts (1924). Fr. Bārdas daile un estetika III. *Ritums*, Nr. 5, 365. –374. lpp.
- Kļaviņa, Sarma (1968). *Statistiskās metodes valodniecībā*. Rīga: [izdevējs nav zināms].
- Kövecses, Zoltán (2000). *Metaphor and Emotion*. New York and Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Kövecses, Zoltán (2022). *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge University Press.
- Krasovska, Elina (2013). *Metonīmija un figuratīvā domāšana: kognitīvās stilistikas pieeja*. Promocijas darbs mākslas doktora zinātniskā grāda iegūšanai apakšnozarē “Kultūras teorija”. Kopsavilkums. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija.

- Kuplā, Ieva (2013). *Kustības verbu daudznozīmība latviešu valodā*. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares latviešu sinchroniskās valodniecības apakšnozarē. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Kursīte, Janīna (1988). *Latviešu dzejas versifikācija 20. gs. sākumā, 1900–1919*. Rīga: Zinātne.
- Kursīte, Janīna (1996). *Raiņa dzejas poētika*. Rīga: Zinātne.
- Kursīte, Janīna (2002). *Dzejas vārdnīca*. Rīga: Zinātne.
- Ķikāns, Valdis (1998). *Lirika: tēli, kompozīcija, žanri, virzieni literatūrzinātniskās komparatistikas aspektā*. Daugavpils: Saule.
- Ķikāns, Valdis (2007). *Ojāra Vācieša lirikas poētika*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
- Laime, Sandis; Baklāne, Anda; Reinsone, Sanita (red.) (2022). *Letonica, Nr. 47. Digitālās humanitārās zinātnes Latvijā*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.
- Lakoff, George; Johnson, Mark (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George; Johnson, Mark (1999). *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York, NY: Basic Books.
- Lakoff, George; Turner, Mark (1989). *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Moretti, Franco (2010). *Distant Reading*. Verso: London.
- Müller, Cornelia (2008). *Metaphors Dead and Alive, Sleeping and Waking: A Dynamic View*. Chicago; London: University of Chicago Press.
- Ozoliņš, Kārlis (1966). Kibernētika un māksla. *Literatūra un Māksla*, Nr. 26, 8. lpp.
- Ricoeur, Paul (2003). *The Rule of Metaphor: The Creation of Meaning in Language*. London; New York: Routledge.
- Richards, Ivor A. (1936). *The Philosophy of Rhetoric*. London; New York: Oxford University Press.
- Rižijs, Marians (2013). Kultūras–dabas–dzejas “es” mijiedarbes problemātika Egila Plauža pēdējā krājumā “Pelnu deja”: ekopoētiska lasījuma mēģinājums. Kubuliņa, Anda; Kalniņa, Ieva E. (sast.). *Ceļojums dzejnieku pasaulē. Māris Čaklais, Egils Plaudis*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 257.–286. lpp.
- Skadiņa, Inguna; Vasiljevs, Andrejs (2010). *Human language technologies – the Baltic perspective: proceedings of the Fourth International Conference Baltic HLT 2010*. Amsterdam ; Washington, DC: IOS Press.
- Šķilters, Jurgis (2008). Metaforas kognitīvajā semantikā. *Kentaurs XXI*, Nr. 45, 99.–113. lpp.
- Turner, Mark (1987). *Death is the Mother of Beauty: Mind, Metaphor, Criticism*. Chicago; London: University of Chicago Press.
- Valeinis, Vitolds (1956). Dažas piezīmes par dabas dzeju. *Literatūra un Māksla*, Nr. 19, 2. lpp.
- Valeinis, Vitolds (1960). Atskats, stāvoklis un izredzes: Laika zīmes dzejā gadu desmitu mijā. *Literatūra un Māksla*, 23.01., 2. lpp.
- Valeinis, Vitolds (1961). *Poētika: daiļdarba elementi*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

- Valeinis, Vitolds (1968). Paskaidrojumi par melno sniegu un ugunsgrēku. *Karogs*, Nr. 4, 156. lpp.
- Valeinis, Vitolds (1970). Jaunākās dzejas attīstības tendences un problēmas: dzeja, kritika, laikmets. *Literatūra un Māksla*, 17.10, 4.–6.lpp.
- Valeinis, Vitolds (1982). Astoņdesmitajos ieejot. *Karogs*, Nr. 5. 129.–138. lpp.
- Valeinis, Vitolds (1976). *Latviešu lirikas vēsture*. Rīga: Liesma.
- Vācere, Laila (2012). *Kognitīvā poētika latviešu dainās par ābeli: no formulas uz zīmi*. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai folkloristikas nozarē, latviešu folkloristikas apakšnozarē. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Veidemane, Ruta (1977a). *Izteikt neizsakāmo: lingvistiskā poētika*. Rīga: Liesma.
- Veidemane, Ruta (1976). ...uguns no maniem vārdiem šāvās. *Literatūra un Māksla*, Nr. 48, 5.–6. lpp.
- Veidemane, Ruta (1977b). Lielais Praktiķis un zemes esības harmonija. *Literatūra un Māksla*, Nr. 1, 6. lpp.
- Veidemane, Ruta (1979). Mainīgā pastāvība, pastāvīgā mainība. Mākslinieciskuma problēmas – tendences un meklējumi. *Literatūra un Māksla*, Nr. 9, 6.–11.lpp.
- White, Roger M. (1996). *The Structure of Metaphor: The Way the Language of Metaphor Works*. Oxford: Blackwell Publ.